

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ВЕЛИКА ПАЛАТА

**СПРАВА «ФЕРНАНДЕС МАРТІНЕС ПРОТИ ІСПАНІЇ»
(CASE OF FERNÁNDEZ MARTÍNEZ v. SPAIN)**

(Заява № 56030/07)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

12 червня 2014 року

Це рішення є остаточним, проте може підлягати редакційним виправленням.

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі

Government
of Canada

Gouvernement
du Canada

*Переклад здійснено у рамках проекту «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя»,
що впроваджується Координатором проектів ОБСЄ в країні за фінансової підтримки уряду Канади*

У справі «Фернандес Мартінес проти Іспанії»

Європейський суд з прав людини, засідаючи Великою Палатою, до складу якої увійшли:

Дін Шпільманн (Dean Spielmann), Голова,
Гвідо Раймонді (Guido Raimondi),
Марк Віллігер (Mark Villiger),
Ізабель Берро-Лефевр (Isabelle Berro-Lefèvre),
Ян Шікута (Ján Šikuta),
Джордж Ніколау (George Nicolaou),
Андраш Шайо (András Sajó),
Енн Пауер-Форде (Ann Power-Forde),
Ішил Каракас (Isil Karakas),
Ангеліка Нуссбергер (Angelika Nußberger),
Андре Потоцький (André Potocki),
Поль Лемменс (Paul Lemmens),
Хелена Єдерблом (Helena Jäderblom),
Валеріу Гріцко (Valeriu Grițco),
Фаріс Вехабовіч (Faris Vehabović),
Дмитрій Седов (Dmitry Dedov), судді,
Алехандро Сайс Арнайс (Alejandro Saiz Arnaiz), суддя ad hoc,

та Джоан Каллеверт (Johan Callewaert), *заступник секретаря Великої Палати,*

після обговорення в закритому судовому засіданні 30 січня 2013 року та 2 квітня 2014 року

постановляє таке рішення, ухвалене того самого дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу порушено за заявою (№ 56030/07) проти Королівства Іспанія, поданою 11 грудня 2007 року до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (надалі – Конвенція) громадянином Іспанії паном Хосе Антоніо Фернандесом Мартінесом (José Antonio Fernández Martínez) (надалі – заявник).

2. Заявника, якому було надано юридичну допомогу, представляв пан Х.Л. Масон Коста (J.L. Mazón Costa), адвокат, що практикує в м. Мурсія. Уряд Іспанії (надалі – Уряд) представляли його уповноважені – пан І. Бласко Лозано (I. Blasco Lozano), пан Ф. Ірурсун Монторо (F. Irurzun Montoro) та пан Ф. де А. Санс Гандасегі (F. de A. Sanz Gandasegui), державний радник.

3. Покладаючись на статтю 8 окремо та в поєднанні зі статтею 14, заявник заявляв, що непродуктивності дії трудового договору, укладеного з ним як вчителем католицизму та етики в державній загальноосвітній школі, є безпідставним втручанням у здійснення ним його права на особисте життя. Він стверджував, що розголос, якому була піддана його родина та його особисте становище як одруженого священика, став причиною непродуктивності дії договору і що це є несумісним з його правом на свободу думки та правом на свободу висловлення поглядів, що передбачено статтями 9 та 10 Конвенції.

4. 13 жовтня 2009 року заява була доведена до відома Уряду.

5. Луїс Лопес Герра (Luis López Guerra), суддя, обраний від Іспанії, взяв відвід від розгляду справи. Урядом було відповідним чином призначено Алехандро Сайса Арнайса (Alejandro Saiz Arnaiz) для участі в розгляді справи в якості судді *ad hoc* (пункт 2 статті 27 Конвенції, чинної на той час, та пункт 1 правила 29 Регламенту Суду).

6. Відкрите судове слухання у справі було проведено в приміщенні Будинку Прав Людини в Страсбурзі 22 листопада 2011 року (пункт 3 правила 59)

7. 15 травня 2012 року палата третьої секції у складі Голови Жозепа Касадевалля (Josep Casadevall), суддів Корнеліуса Бірсана (Corneliu Bîrsan), Альвіни Гюлумян (Alvina

Gyulumyan), Егберта Мійєра (Egbert Myjer), Інети Зіемеле (Ineta Ziemele), Михая Поалелунгі (Mihai Poalelungi), судді *ad hoc* Алехандро Сайса Арнайса (Alejandro Saiz Arnaiz), та секретаря секції Сантьяго Кесади (Santiago Quesada) постановила рішення, в якому шістьма голосами проти одного було визнано, що жодного порушення пункту 1 статті 8 Конвенції допущено не було.

8. 18 липня 2012 року заявник відповідно до статті 43 Конвенції та правила 73 звернувся з клопотанням про передачу справи на розгляд Великої Палати, стверджуючи, що було допущено порушення пункту 1 статті 8. 24 вересня 2012 року колегія Великої Палати задовольнила це клопотання.

9. Склад Великої Палати було визначено відповідно до положень пунктів 4 та 5 статті 26 Конвенції та правила 24.

10. Заявник та Уряд подали подальші письмові зауваження до Великої Палати. Крім того, були отримані коментарі третьої сторони від Єпископської Конференції Іспанії (CEE), Європейського центру за закон та справедливість (ЄЦЗС) та Кафедри права та релігій Лувенського католицького університету (Université catholique de Louvain), а також Американської програми релігійної свободи (American Religious Freedom Program) Центру етики та публічної політики, якому за рішенням Голови було дозволено долучитися до письмової процедури (пункт 2 стаття 36 Конвенції та пункт 3 правила 44).

11. Відкрите судове засідання у справі було проведено в Будинку Прав Людини в Страсбурзі 30 січня 2013 року (пункт 3 правила 59).

В судовому засіданні взяли участь:

(a) *від імені Уряду*

пан Ф. А. САНС ГАНДАСЕГІ (F.A. SANZ GANDASEGUI), *уповноважений*;

(b) *від імені заявника*

пан Х.Л. МАСОН КОСТА (J.L. MAZÓN COSTA),

пані Х. МАРТІНЕС СЕГАДО (E. MARTÍNEZ SEGADO), *радник*.

Заявник також був присутній у судовому засіданні.

Суд заслухав звернення пана Масона Кости та пані Мартінес Сегудо, а також пана Санса Гандасегі та їхні відповіді на запитання суддів.

ФАКТИ

I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

A. Становище заявника, його працевлаштування та не продовження дії укладеного з ним договору

12. Заявник народився в 1937 році і проживає в м. Сьеса. Він одружений і є батьком п'ятьох дітей.

13. У 1961 році він був посвячений в священнослужителі. В 1984 році він звернувся до Ватикану з проханням звільнити його від обітничі безшлюбності. На той час він не отримав жодної відповіді. Наступного року відбулася цивільна церемонія його одруження.

Він з дружиною, з якою досі одружений, мають п'ятеро дітей. Сторони не надали жодних подробиць щодо його статусу як священика, який не отримав звільнення від обітничі безшлюбності.

14. Починаючи з жовтня 1991 року, заявник працював викладачем католицизму та етики в державній загальноосвітній школі в провінції Мурсія за однорічним контрактом, дія якого щороку продовжувалася. Відповідно до положень Угоди від 1979 року між Іспанією та Святим Престолом «релігійна освіта викладається особами, які на кожен навчальний рік призначаються адміністративним органом з числа осіб, які пропонуються ординарієм Єпархії» (див. пункт 50 нижче). Відповідно до Міністерського наказу від 1982 року «призначення здійснюється на щорічній основі і продовжується автоматично, якщо інша думка не буде висловлена ординарієм до початку навчального року або якщо публічний орган з огляду на значні фактори академічного чи дисциплінарного характеру не вважатиме за необхідне анулювати призначення; в такому випадку має бути заслуханий відповідний орган Церкви...» (див. пункт 51 нижче). Крім того, стаття VII Угоди передбачає, що «на всіх рівнях освіти оплата праці вчителів католицизму, які не входять до державного викладацького складу, визначається за спільним рішенням центральної адміністрації та Єпископської конференції Іспанії, при цьому таке положення застосовується з моменту вступу в силу цієї Угоди» (див. пункт 50 нижче).

15. У листопаді 1996 року в мурсійській газеті *La Verdad* була опублікована стаття про Рух за необов'язковий цілібат священиків (МОСЕОР) наступного змісту:

«Монастир La Luz забороняє одружуватися священикам, які використовують приміщення монастиря для проведення меси»

Представник Єпархії пояснив, що спрямований на протест характер зібрання може порушити спокій монастиря.

М. ДЕ ЛА ВІЄХА (M. DE LA VIEJA) – МУРСІЯ

Отець Франсіско Томас (Francisco Tomás), голова спільноти Братів La Luz в Мурсії, відмовився допустити до монастиря близько сотні одружених священиків, які бажали відслужити месу і провести в монастирі день разом зі своїми дружинами та дітьми. Франсіско Томас вказав на те, що монастир – це місце для особистого богослужіння, а також що священики не звернулися за необхідним дозволом. Він додав, що з огляду на поважний вік Брата Мануеля (80 років), єдиного монаха, який проживає в монастирі La Luz, він не вважає за правильне проводити зустріч, оскільки вона може порушити спокій монастиря в результаті широкого розголосу, який отримає захід, а також спрямованих на протест намірів Руху за необов'язковий цілібат.

Вчора представник Єпархії з питань культурного спадку Франсіско Томас відмовився допустити членів Руху за необов'язковий цілібат (Мосеор) до служіння меси в монастирі La Luz в Ель-Вальє. Отець Томас пояснив, що одружені священики не звернулися за дозволом на використання церкви монастиря. Крім того, рух мав намір присвятити більшу частину дня проведенню інформаційного засідання щодо IV Міжнародного конгресу одружених священиків, який відбувся в Бразилії в липні минулого року і був присвячений темі «Духовенство третього тисячоліття».

Крім того, Франсіско Томас пояснив, що в монастирі проживає лише один восьмидесятирічний монах і що спокій цього брата не бажано порушувати протестами, які можуть привернути увагу засобів масової інформації до цього місця особистого богослужіння.

Зі свого боку, регіональний координатор Руху за необов'язковий цілібат Педро Санчес Гонсалес (Pedro Sánchez González) зазначив, що, без сумніву, Рух звертався за отриманням необхідних дозволів, проте так і не отримав відповіді. На його думку, такий дозвіл не є обов'язковим для служіння меси в монастирі.

Широкий розголос, якого набула ця подія в пресі, змусив значну кількість членів Руху відмовитися від участі в зібранні в монастирі La Luz. Інші, побачивши, що двері монастиря зачинені, лише помахали своїм колегам, залишаючись в своїх автомобілях, і повернулися назад. Залишилось лише близько десяти секулярних священиків, які були разом зі своїми сім'ями, аби донести свою позицію до засобів

масової інформації та всіх присутніх. Дехто з їхніх дітей навіть тримали транспаранти. Зрештою вони залишили місце, аби пообідати разом, з наміром відслужити месу для себе.

Лоренсо Вісенте (Lorenzo Vicente), Педро Ернандес Кано (Pedro Hernández Cano), Крісанта Ернандес (Crisanto Hernández) та Хосе Антоніо Фернандес (José Antonio Fernández), колишній директор семінарії, були серед тих одружених священників, які вчора зібралися в монастирі La Luz, аби відстояти своє право на необов'язковий celibat та на демократичну, а не теократичну церкву, в якій миряни братимуть участь в обранні свого парафіяльного священника та єпископа. Правило celibatu встановлено радше церквою, аніж натхненне священним письмом. Вони також висловили свою незгоду з деякими економічними питаннями: «Ті з нас, робили внески до фонду взаємного страхування духовенства, який у подальшому було включено в систему соціального страхування, втратили свої права після того, як були секуляризовані. Крім того, монахині перебувають навіть ще в гіршому становищі, аніж священники, оскільки вони жертвують своє майно громаді і втрачають все», – заявили вони».

Стаття також містить окрему частину під іншим заголовком:

«Навіть Папа Римський не вірить в те, що ми будемо горіти в пеклі через те, що займаємося сексом»

З таких питань, як аборти, контроль народжуваності, розлучення або секс Педро Ернандес Кано та його друзі з Руху за необов'язковий celibat заявили, що вони виступають за відповідальне батьківство.

Додатково вони зазначили, що аборт – це «особиста проблема, яка не повинна заборонятися законом, проте [same] соціальна структура має надавати підтримку жінкам, які постають перед проблемами материнства. Засуджувати жінку як грішницю, якщо та завагітніє поза шлюбом, все рівно, що заохочувати аборти». Одружені священники наголошують на тому, що необхідність контролю народжуваності є очевидною «і що як наслідок кожен повинен мати право обирати засоби, які вважатимуться найбільш відповідними».

«Секс – це подарунок від Бога, а не кара, і навіть Папа Римський не вірить в те, що секс приведе до прокляття. Коли це так, він не повинен призупиняти розгляд поточних 6 000 запитів на секуляризацію», – підсумували вони».

16. Відповідно до «рескрипту» від 20 квітня 1997 року Папа Римський задовольнив запит на звільнення від обітниць безшлюбності, який був поданий заявником тринадцять років тому, встановивши, що заявник звільняється від обітниць безшлюбності і втрачає свій духовний «сан». Його було позбавлено прав стосовно такого «сану», а також духовних почесностей та функцій (*dignitates et officia ecclesiastica* – латиною). Заявник більше не мав жодних обов'язків, пов'язаних із духовним «саном». У рескрипті, крім того, зазначено, що заявник позбавляється права викладати католицизм в державних закладах, якщо інше рішення не буде прийнято місцевим єпископом стосовно шкіл нижчого рівня (*in institutis autem studiorum gradus inferioris*) «обачливо, на його власний розсуд [*prudenti iudicio*] та за умови, що не виникне жодного скандалу [*remoto scandalo*]». Заявника було поінформовано про рескрипт 15 вересня 1997 року.

17. 29 вересня 1997 року Картахенська Єпархія поінформувала Міністерство освіти в письмовій записці про припинення працевлаштування заявника як вчителя в школі, в якій він працював.

18. 9 жовтня 1997 року Міністерство повідомило заявника, що його працевлаштування було припинено, починаючи з 29 вересня 1997 року.

19. В офіційній записці від 11 листопада 1997 року Єпархією зазначено таке:

«[Заявник], секулярний священник, викладав уроки католицизму та етики ... на правах, які надаються єпископам відповідно до рескриптів ...

Ці права ... можуть бути реалізовані для навчання предметам, що пов'язані з католицизмом, за умови відсутності будь-якого «ризиків виникнення скандалу».

Коли ситуація [заявника] набула розголосу та стала загальновідомою, єпископ Єпархії надалі не може користуватися правами, які надаються йому відповідно до рескрипту; відповідно, документ, яким [заявник] уповноважується викладати католицизм та етику, не було підписано стосовно поточного

6 РІШЕННЯ У СПРАВІ «ФЕРНАНДЕС МАРТИНЕС ПРОТИ ІСПАНІЇ» академічного року. Особисте становище та ситуація з працевлаштуванням [заявника] були також взяті до уваги, тому [він] має право на отримання допомоги по безробіттю принаймні за півтора року.

Картахенська Єпархія висловлює свій жаль з приводу цієї ситуації, вказуючи на те, що рішення також було прийнято з поваги до почуттів багатьох батьків, які можуть засмутитися, дізнавшись про ситуацію [заявника], який викладав католицизм та етику в освітньому центрі.

Насамкінець Єпархія висловлює переконання в тому, що християни та суспільство в цілому розуміють, що обставини, які склалися довкола цих фактів, не можуть розглядатися лише з точки зору працевлаштування або професійної діяльності. Для Католицької Церкви обітниця священнослужителів за своїм характером виходить за рамки лише працевлаштування чи професійної діяльності».

20. Директор загальноосвітнього центру, в якому викладав заявник, надіслав повідомлення єпископу Мурсії, в якому педагогічна рада центру висловила свою підтримку заявнику і зазначила, що вчителів, учнів та їхніх батьків, а також керівництво центру повністю влаштувала його викладацька робота протягом 1996-1997 навчального року.

21. Спочатку заявник жив на допомогу по безробіттю. В 1999 році він знайшов роботу в музеї, де працював до свого виходу на пенсію у 2003 році.

В. Судові провадження

22. Не досягши успіху зі своєю адміністративною скаргою на рішення Міністерства про припинення його працевлаштування, заявник подав апеляційну скаргу на це рішення до адміністративного суду. Апеляційну скаргу було відхилено 30 червня 2000 року на тій підставі, що рішення, яким фіксувалося припинення працевлаштування заявника, було «виключним порядком дій, який був доступний адміністративним органам» після того, як Єпархія прийняла рішення не пропонувати заявникові призначення.

23. Після цього заявником було ініційоване провадження у зв'язку з несправедливим звільненням у Мурсійському суді з розгляду трудових спорів № 3. Суд з розгляду трудових спорів виніс своє рішення 28 вересня 2000 року.

24. Судом було розпочато вивчення встановлених фактів і вказано на те, що заявник обіймав різні посади в структурі Католицької Церкви, а саме – був директором семінарії Мурсії та заміщав єпископа в регіоні Сієси та Єкли. Також було зазначено, що заявник був членом Руху за необов'язковий celibat.

25. Надалі суд посилався на аргументи, які були використані Єпархією для того, аби виправдати не продовження дії договору з заявником, а саме – той факт, що він надав розголосу своїй ситуації як «одруженого священника» (він не отримав звільнення від обітниці безшлюбності від Ватикану до 1997 року) та батька, включно з необхідністю уникати скандалів та поважати почуття батьків учнів школи, оскільки вони могли бути ображені, якби заявник продовжував викладати католицизм та етику. У зв'язку із цим суд зайняв таку позицію:

«... [3] огляду на надані факти пан Фернандес Мартінес зазнав дискримінації з причин його шлюбного становища та членства в Русі за необов'язковий celibat, виступів у пресі, що й стало причиною його звільнення».

26. Суд також вказав на таке:

«Принцип недискримінації на роботі передбачає заборону дискримінації з огляду на належність до професійної спілки та участі в її діяльності, і це правило застосовується до членства в будь-якому іншому об'єднанні».

27. Насамкінець судом було відзначено, що ситуація заявника як «одруженого священника» та батька була відома учням та їхнім батькам, а також директорам двох шкіл, у яких він працював.

28. У зв'язку з цим суд задовольнив апеляційну скаргу заявника, оголосивши, що його звільнення (як воно було визначено в судовому рішенні) є неправомірним, доручивши провінції Мурсія відновити його на колишній посаді, а державі – виплатити йому заборгованість із заробітної плати. Суд відхилив вимоги заявника в частині, в якій вони були спрямовані проти Картахенської Єпархії.

29. Міністерством освіти, Управлінням освіти в провінції Мурсія та Картахенською Єпархією було подано апеляційну скаргу (*suplicación*). Рішенням від 26 лютого 2001 року Високий суд правосуддя Мурсії задовольнив скаргу, встановивши таке:

«... Викладання [католицизму та етики] пов'язано з доктриною католицької релігії ... Відповідно, зв'язок, створений [між учителем та єпископом], ґрунтується на довірі. [В результаті] мова не йде про нейтральні правовідносини, такі як існують між громадянами в цілому та органами державної влади. Вони лежать на межі між суто духовним виміром та трудовими відносинами, що виникають».

30. Крім того, суд послався на прерогативи єпископа в таких питаннях і зайняв позицію, яка полягала в тому, що в цій справі не було допущено порушення статті 14 (заборона дискримінації), статті 18 (право на повагу до приватного та сімейного життя) або статті 20 (свобода вільного вираження і поширення поглядів, ідей і думок) Конституції Іспанії, оскільки заявник викладав релігію, починаючи з 1991 року, а єпископ продовжував його трудовий договір на кожен наступний рік, навіть незважаючи на те, що його особиста ситуація була аналогічною. Суд дійшов висновку, що коли заявник прийняв рішення надати широкого розголосу своїй ситуації, єпископ просто скористався своєю прерогативою відповідно до Кодексу канонічного права, яка полягає в гарантуванні того, що заявник, як і будь-яка інша особа в такій ситуації, мав виконувати свої обов'язки обачливо, уникаючи ситуацій, коли його персональні обставини могли зумовити виникнення будь-якого скандалу. На думку суду, якщо ситуація стала громадським надбанням, саме на єпископа покладено обов'язок припинити пропонувати відповідну особу на посаду такого кшталту у відповідності до вимог рескрипту, яким надається звільнення від обітниці безшлюбності.

31. Крім того, в частині, що зокрема стосується статті 20 Конституції, суд відзначає, що в цілях пункту 2 статті 10 Європейської конвенції з прав людини обмеження, встановлені щодо прав заявника, мають вважатися законними та співмірними з огляду на мету, що переслідується, а саме – уникнення скандалу.

32. Крім того, суд проаналізував питання побудови довіри і дійшов такого висновку:

«... Коли такий побудований на довірі зв'язок розірваний (а в справі, що розглядається, склалися обставини, які обґрунтовано дозволяють зробити такий висновок), єпископ надалі не зобов'язаний пропонувати відповідну особу на посаду вчителя католицизму».

33. Насамкінець стосовно характеру договору суд зайняв позицію, що оскільки продовження дії цього договору здійснювалося за умови щорічного затвердження єпископом на наступний навчальний рік, зазначений договір був тимчасовим, строк дії якого в цій справі просто закінчився. Тому неможливо було вважати, що заявника було звільнено.

34. Посилаючись на статтю 14 (заборона дискримінації), статтю 18 (право на повагу до приватного та сімейного життя) та статтю 20 (свобода вільного вираження і поширення поглядів, ідей і думок) Конституції, заявник подав скаргу *amparo* до Конституційного Суду. Він, зокрема, стверджував, що рішення не продовжувати дію договору на тій підставі, що заявник надав широкого розголосу своєму членству в Русі за не обов'язковий celibat і не погодився з celibatom католицьких священників, є неправомірним втручанням в його особисте життя і несумісне з його правом на свободу віросповідання.

35. Рішенням від 30 січня 2003 року палата, на розгляд якої було передано справу, визнала прийнятною апеляційну скаргу *amparo* і відповідно до розділів 50 - 52

Органічного закону Конституційного Суду повідомила сторони про це рішення та затребувала копію матеріалів справи з судів нижчої інстанції.

36. У рамках свого обов'язкового приєднання до справи в Конституційному Суді прокуратура (*Ministerio Fiscal*) навела доводи на користь задоволення скарги *amparo*, яка була подана заявником. У зв'язку з цим вона розкритикувала підстави, що були наведені Високим судом правосуддя, який дійшов висновку, що не продовження договору було виправданим, оскільки заявник діяв у спосіб, що суперечив рескрипту про звільнення від обітниці безшлюбності, тоді як погодився надати широкого розголосу своєму сімейному становищу. Прокуратура зазначила, що публічні виступи заявника мали місце задовго до надання йому звільнення від обітниці безшлюбності, а отже, до того, як почав діяти рескрипт. Крім того, прокуратура відзначила, що церковним органам було відомо про членство заявника у відповідному Русі. Прокуратура дотримувалася тієї точки зору, що оскільки поведінка заявника, яка слугувала виправданням не продовження дії укладеного з ним трудового договору, а саме – його участь у заході, який був організований Рухом, не виходила за рамки його свободи думки, звільнення вважалось порушенням його права на рівноправність (стаття 14 Конституції), розглядаючи його у поєднанні з його правом на свободу думки (стаття 16 Конституції).

37. Рішенням від 4 червня 2007 року, яке було вручене сторонам 18 червня 2007 року, Конституційний Суд відхилив апеляційну скаргу *amparo*.

38. Конституційний Суд спершу вивчив стверджені порушення статей 14 (право на справедливість) та 18 (право на повагу до приватного та сімейного життя) Конституції і залишив без задоволення такі скарги, першу – з тієї причини, що рішення не пропонувати заявника до призначення на посаду вчителя не ґрунтувалося на намірі його дискримінації за ознакою його сімейного стану, а другу – з тієї причини, що він сам зі своєї власної волі надав розголосу як своєму приватному та сімейному становищу, так і тому факту, що він був членом Руху за не обов'язковий целібат.

39. Конституційний Суд після цього розглянув питання, яке вважав основним в апеляційній скарзі *amparo*, а саме – стверджуване порушення статей 16 та 20 Конституції. Таким чином, Суд намагався встановити, чи могли факти, що розглядалися, бути виправдані релігійною свободою Католицької Церкви (пункт 1 статті 16 Конституції) в частині обов'язку держави дотримуватись нейтрального ставлення до релігії (пункт 3 статті 16 Конституції) або, натомість, чи становили вони порушення права заявника на свободу думки та віросповідання (пункт 1 статті 16 Конституції) в поєднанні з його правом на свободу висловлення поглядів (підпункт (а) пункту 1 статті 20 Конституції). Для цього Суд спирався на критерії, які викладені в його рішенні № 38/2007 від 15 лютого 2007 року стосовно конституційності системи відбору та наймання вчителів католицизму в державних школах. Стосовно цього він наголосив на спеціальному статусі вчителів у релігійній освіті Іспанії і дотримувався погляду, що цей статус є виправданим при відборі вчителів з урахуванням їхніх релігійних переконань.

40. З цього приводу Конституційний Суд надав такі пояснення:

«... Завдання Конституційного Суду в цій справі, як і в інших справах, де виникає конфлікт між основоположними правами матеріального характеру, полягає у встановленні того факту, чи було судами [нижчих інстанцій] зважено відповідні права, що конкурують між собою, в порядку, який відображав би їхнє конституційне визначення... При цьому суд не зобов'язаний дотримуватися оцінок, які вже були зроблені такими судами. Інакше кажучи, оцінка фактів цим Судом не зводиться до внутрішнього перегляду відповідності та послідовності підстав, які були наведені в рішенні або рішеннях...; натомість в межах своїх повноважень гаранта найвищої інстанції основоположних прав він вирішує будь-яку суперечність, що виникає між відповідними правами, і визначає, чи були насправді порушені такі права, враховуючи їх окремий конституційний зміст. Проте з цією метою необхідно застосовувати інші критерії, відмінні від тих, які були застосовані судами [нижчих інстанцій], оскільки

причини, які були наведені останніми, не є обов'язковими для цього Суду, а також вони не обмежують його юрисдикції на звичайний перегляд підстав, на яких ґрунтуються їхні рішення...».

41. Що стосується фактичного аспекту справи, Конституційний Суд розпочав з того, що зазначив, що причиною не продовження дії договору була стаття в регіональній газеті, яка викликала скандал згідно з аргументами Картахенської Єпархії, що наведені в її офіційній записці від 11 листопада 1997 року. Ця стаття надала розголосу двом персональним характеристикам заявника, які вже були відомі Єпархії, а саме – щодо його сімейної ситуації як одруженого священика та батька, а також щодо факту, що він був членом Руху, який виступав проти певних канонів Католицької Церкви. Такий широкий розголос став фактичною підставою, на яку послалася Єпархія в своїй записці, що викликало скандал.

42. Враховуючи, що Високий суд правосуддя фактично переглянув рішення єпископа, зокрема в частині того, що останній не міг запропонувати на посаду кандидатури осіб, які мали необхідну професійну кваліфікацію, та зобов'язання дотримуватися основоположних прав і громадянських свобод, Конституційним Судом було встановлено наступне:

«Значні частини тексту, які цитуються з посиланням на рішення, яке було оскаржене, вказують на те, що воно не відкидає можливість судового перегляду рішення духовного органу, а також не виключає можливості зважування конкуруючих основоположних прав саме в цій справі з правом на релігійну свободу (пункт 1 статті 16 Конституції), що було проведено в однозначний спосіб».

43. Після цього Конституційний Суд здійснив власне урівноваження (збалансування) конкуруючих основоположних прав:

«Розібравшись із питанням урівноваження прав, про які йдеться в рішенні, що оскаржується, цей Суд тепер має оцінити, не враховуючи та виходячи за рамки мотивування такого рішення, висновки, які були зроблені після того, як були оцінені основоположні права, що конфліктують між собою. При цьому Суд має враховувати не лише права, які передбачені в такому судовому рішенні, а також і право на свободу думки та віросповідання, питання, яке він за своїм власним клопотанням передає на розгляд сторін ...

Діями та думками, які призвели до того, що скаржнику в цій справі не було запропоновано Єпархією посаду вчителя католицизму та етики, стали його публічне розголошення в першу чергу його ситуації як священика, який був одружений, та батька п'ятьох дітей, а в другу чергу – його членства в Русі за не обов'язковий цілібат (як видно з рішень судів нижчих інстанцій та прямо припускається самим скаржником за апеляцією *amparo*). Очевидно, що з точки зору держави (світського права) такі дії та думки мають розглядатися в рамках можливого посягання на право щодо свободи думки та віросповідання (пункт 1 статті 16 Конституції) в поєднанні з правом на свободу слова (підпункт (а) пункту 1 статті 20 Конституції), покладаючись у заяві на надання засобів захисту прав у рамках апеляційної процедури *amparo*.

Для вирішення цього питання необхідно пам'ятати про те, що жодні права, навіть основоположні, не є абсолютними чи необмеженими. В деяких випадках положення Конституції, яке визнає певне право, прямо обмежує таке право; в інших випадках обмеження виникають з необхідності збереження інших конституційних прав або цінностей, які гарантують захист. У зв'язку з цим Судом неодноразово визнавалось, що основоположні права, які визнаються Конституцією, можуть бути реалізовані лише в рамках обмежень, що встановлені безпосередньо Конституцією, або тих, які можуть допускатися безпосередньо на підставі Конституції як такі, що виправдовуються з огляду на необхідність збереження інших прав або цінностей, що охороняються законом. У будь-якому випадку встановлені обмеження не можуть заважати реалізації відповідного основоположного права в розумній мірі (див. рішення Конституційного Суду 11/1981 від 8 квітня 1981 року, правова підстава 7; 2/1982 від 29 січня 1982 року, правова підстава 5; 53/1986 від 5 травня 1986 року, правова підстава 3; 49/1995 від 19 червня 1995 року, правова підстава 4; 154/2002 від 18 липня 2002 року, правова підстава 8; 14/2003 від 28 січня 2003 року, правова підстава 5; 336/2005 від 20 грудня 2005 року, правова підстава 7).

У цій справі втручання в право скаржника на свободу віросповідання в його особистому вимірі та його право на свободу думки (пункт 1 статті 16 Конституції), яке враховується в поєднанні з правом на свободу висловлення поглядів (підпункт (а) пункту 1 статті 20 Конституції), в результаті того, що його

не було запропоновано Єпархією до призначення на посаду вчителя католицизму та викладання на 1997/98 навчальний рік – отже, в контексті його скарги щодо подальшого викладання предмета віросповідання конкретної релігії в публічному освітньому закладі – не було ані непомірними, ані неконституційним, оскільки це було виправдане повагою до законної реалізації основоположного права Католицької Церкви на релігійну свободу в її колективному чи суспільному вимірі (пункт 1 статті 16 Конституції) в поєднанні з правом батьків обирати релігійну освіту для своїх дітей (пункт 3 статті 27 Конституції). Причини, які визначають рішення не пропонувати скаржнику посаду вчителя католицизму та етики, мало винятково релігійний характер і було пов'язано з принципами віри, яких він вільно дотримується та яких він намагався вчити в державному освітньому закладі».

44. Конституційний Суд послався на своє рішення № 38/2007 від 15 лютого 2007 року, зазначивши таке:

«Як цим Судом було визнано в судовому рішенні 38/2007 від 15 лютого 2007 року і повторно наголошено в пункті 5 мотивувальної частини цього рішення, «було б просто нерозумно, що стосується викладання релігії в школах, якби релігійні переконання тих, хто приймає рішення зі своєї власної волі щодо застосування таких навчальних дисциплін, не бралися до уваги в рамках процесу відбору, виходячи з необхідності гарантування релігійної свободи в її внутрішньому та колективному вимірі...».

Без сумніву, необхідно повторно наголосити в частині, що стосується обґрунтованості та конституційності впливу або зміни основоположного права скаржника на свободу віросповідання та думки (пункт 1 статті 16 Конституції), яке враховується в поєднанні з правом на свободу висловлення поглядів (підпункт (а) пункту 1 статті 20 Конституції), що, оскільки Судом було визнано в зазначеному вище рішенні 38/2007 від 15 лютого 2007 року, що «зв'язок між вчителями релігійної освіти та Церквою в цілому не є таким самим, що й зв'язок між організаціями, в яких переслідуються ідеологічні цілі, як неодноразово досліджувалося Судом, а радше становить спеціальну окрему категорію, яка, незважаючи на те, що вона представлена певними спільними водночас, є відмінною в деяких аспектах». У зв'язку з цим Судом було зазначено у такому самому судовому рішенні з посиланням на один з факторів, який вирізняє зв'язок між вчителями релігійної освіти та Церквою з-поміж зв'язків всередині організації, яка переслідує ідеологічні цілі, і зроблено припущення, що право вчителів може бути змінене у відповідності до освітніх ідеалів приватних освітніх закладів, що вимога, встановлена відповідно до церковної декларації щодо прийнятності «не лише становить обов'язок уникати дій, які суперечать релігійним переконанням, а також поширюється в більш основоположний спосіб на визначення можливостей особи донести положення католицької доктрини, яка розуміється як певна сукупність заснованих на вірі релігійних переконань. Оскільки метою релігійного наставництва є передача не лише спеціальних знань, але також і релігійної віри особи, яка навчає її, у всіх можливих випадках передбачатиметься застосування низки вимог, які виходять за межі організації, яка переслідує ідеологічні цілі, починаючи з чіткої вимоги, яка полягає в тому, що особи, які намагаються передати релігійну віру, мають аналогічним чином сповідувати таку віру».

45. Насамкінець Конституційний Суд звернувся до аргумента, наведеного скаржником, який посилався на той факт, що він відстоював зміни самих догматів католицької віри, і дійшов такого висновку:

«Висновок, зроблений у цій справі в результаті урівноваження конфліктуючих основоположних прав: з одного боку – основоположне право Католицької Церкви на свободу релігії в її колективному або суспільному вимірі (пункт 1 статті 16 Конституції), яке розглядається у взаємозв'язку з обов'язком держави дотримуватися релігійного нейтралітету (пункт 3 статті 16 Конституції), а з іншого боку – основоположне право скаржника на свободу думки та віросповідання (пункт 1 статті 16 Конституції), яке розглядається у взаємозв'язку з правом на свободу висловлення поглядів (підпункт 1(а) статті 20 Конституції) – жодним чином не змінюється в результаті твердження скаржника, що своїми реформістськими поглядами на celibat католицьких священиків він намагається відстоювати еволюційні зміни догматів католицької віри, які він вважає такими, що з плином часу стали застарілими. Як зазначено в доводах, поданих юрисконсультом Уряду, державі в силу свого обов'язку дотримання релігійного нейтралітету (пункт 3 статті 16 Конституції) забороняється вступати або намагатися розв'язати можливі спори всередині Церкви, а саме в цій справі – між прихильниками та опонентами celibatu священиків. У більш загальному сенсі Суд не може приймати рішення про відповідність або несумісність дій, висновків та поведінки осіб, які призначаються для викладання конкретних віровчень, з огляду на ортодоксальність відповідної релігійної віри. В якості державного органу, який реалізує державні повноваження, Суд щодо цієї апеляційної скарги *amparo* та в силу свого обов'язку стосовно дотримання нейтралітету обмежується встановленням факту суто релігійного

характеру причин, які були наведені релігійним органом в своєму рішенні не пропонувати скаржнику посаду вчителя католицизму та етики. Крім того, встановлюється, що основоположні права скаржника на свободу думки та віросповідання та на свободу висловлення поглядів, у площині яких по суті лежать його дії, висновки та вибори з цього приводу, зазнали впливу і були змінені лише в частині, суто необхідній для забезпечення сумісності зі свободою релігії Католицької Церкви. Відповідно, ця апеляційна скарга *amparo* має бути відхилена».

46. Два судді додали свою окрему думку незгоди з рішенням більшості. Вони критично поставилися до того факту, що урівноваження (балансування) прав Конституційним Судом було зведене до посилення на релігійні засади, які були наведені в рішенні про припинення працевлаштування заявника. На їхню думку, широкий розголос, наданий формі поведінки, яка вже була попередньо відома, не може слугувати виправданням для непродовження дії договору.

47. Заявник після цього подав заяву з вимогою визнати рішення Конституційного Суду недійсним на тій підставі, що двоє з суддів палати, які прийняли рішення, були відомі своєю близькістю до Католицької Церкви – один з них був членом Міжнародного секретаріату католицьких юристів (International Secretariat of Catholic Jurists).

48. Рішенням від 23 липня 2007 року Конституційний Суд залишив без задоволення заяву на тій підставі, що відповідно до розділу 93(1) Органічного закону Конституційного Суду єдиним можливим засобом юридичного захисту щодо судового рішення зазначеного Суду є подання запиту про уточнення.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ, ЄВРОПЕЙСЬКЕ, МІЖНАРОДНЕ ТА ПОРІВНЯЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА ПРАКТИКА

A. Конституція

49. Відповідними положеннями Конституції Іспанії передбачено таке:

Стаття 14

«Всі іспанці рівні перед законом, і не допускається будь-яка дискримінація за народженням, ознакою раси, статі, віросповідання, поглядів або з будь-яких інших особистих чи соціальних підстав».

Стаття 16

«(1) Гарантується свобода думки, віросповідання і відправлення культів для громадян та їх об'єднань, без будь-яких обмежень, крім тих, які необхідні для підтримання громадського порядку, який охороняється законом.

(2) Ніхто не може бути примушений до вираження своєї думки, віросповідання або переконань.

(3) Жодне віросповідання не може бути державним. Влада бере до уваги всі релігійні вірування іспанського суспільства та підтримує відповідні відносини співпраці з Католицькою Церквою та іншими віросповіданнями».

Стаття 18

«(1) Гарантується право на честь, приватне і сімейне життя і на власне ім'я...».

Стаття 20

«(1) Визнаються і охороняються права на:

(а) вільне вираження і поширення поглядів, ідей і думок усно, письмово чи будь-якими іншими засобами відтворення;

...

12

РІШЕННЯ У СПРАВІ «ФЕРНАНДЕС МАРТИНЕС ПРОТИ ІСПАНІЇ»

(2) Здійснення зазначених прав не може бути обмежене жодним видом попередньої цензури.

...

(4) Здійснення цих свобод обмежується повагою до прав, закріплених у цьому розділі, приписами законів, які забезпечують реалізацію таких прав, і насамперед правом на честь, приватне життя, власне ім'я і захист молоді та дитинства.

...»

В. Угода від 3 січня 1979 року між Іспанією та Святим Престолом про питання освіти та культури

50. Відповідні положення цієї Угоди передбачають таке:

Стаття III

«... Релігійна освіта викладається особами, які на кожен навчальний рік призначаються адміністративним органом з числа осіб, які пропонуються ординарієм Єпархії. Останній має заздалегідь повідомити імена осіб, які вважаються компетентними...».

Стаття VII

«На всіх рівнях освіти оплата праці вчителів католицизму, які не входять до складу державного викладацького складу, визначається за спільним рішенням центральної адміністрації та єпископської конференції Іспанії; при цьому таке положення застосовується з моменту вступу в силу цієї Угоди».

С. Міністерський наказ від 11 жовтня 1982 року «Про вчителів католицизму та етики в загальноосвітніх центрах»

51. Цим наказом, чинним на час розгляду справи, внесено зміни та доповнення до Угоди від 1979 року між Іспанією та Святим Престолом і передбачено таке:

Третій пункт

«... Вчителі католицизму та етики призначаються компетентним органом за пропозицією ординарія Єпархії. Призначення здійснюється на щорічній основі і продовжується автоматично, якщо інша думка не буде висловлена ординарієм до початку навчального року, або якщо публічний орган з огляду на значні фактори академічного чи дисциплінарного характеру не вважатиме за необхідне анулювати призначення, в такому випадку має бути заслуханий органом Церкви...».

Д. Органічний закон № 7/1980 від 5 липня 1980 року «Про свободу віросповідання»

52. Пункт (1) статті 6 цього Закону передбачає таке:

«Зареєстровані церкви, віросповідання та релігійні спільноти є повністю автономними і можуть встановлювати свої власні засади організації, внутрішні правила та правила внутрішнього розпорядку. В такі засади ... вони можуть включати положення, спрямовані на захист своєї релігійної самобутності ... і забезпечення поваги до їхніх вірувань без шкоди для прав та свобод, які надаються Конституцією, а саме [прав на] свободу, рівність та недискримінацію ...».

Е. Органічний закон № 1/1990 від 3 жовтня 1990 року «Про загальну структуру системи освіти», замінений Органічним законом № 2/2006 від 3 травня 2006 року «Про освіту»

53. У своєму другому додатковому положенні Органічний закон № 1/1990, чинний на момент розгляду справи, передбачає таке:

«Навчання релігії має бути приведене у відповідність до положень Угоди про питання освіти та культури, яку було укладено між Святим Престолом та державою Іспанія ... Релігійна освіта має пропонуватися на систематичній основі [освітніми] центрами і за своїм характером має бути добровільною для учнів».

54. Друге та третє додаткове положення Органічного закону № 2/2006 передбачають таке:

Друге додаткове положення

«1. «Навчання католицизму має бути приведене у відповідність до положень Угоди про питання освіти та культури, яку було укладено між Святим Престолом та державою Іспанія... Релігійна освіта має включатися як предмет на відповідних освітніх рівнях і пропонуватися на систематичній основі [освітніми] центрами і за своїм характером бути добровільною для учнів.

...»

Третє додаткове положення

«...

2. Вчителі, які без статусу державного службовця проводять уроки релігійної освіти в державних освітніх закладах, мають виконувати свої обов'язки на договірній основі у відповідності до Трудового кодексу... Їхня праця оплачується на такому ж самому рівні, що й праця тимчасового викладацького штату.

У будь-якому випадку відповідні релігійні організації мають запропонувати кандидатуру таких осіб, які викладатимуть релігійну освіту; дія такої пропозиції автоматично продовжуватиметься на кожен наступний рік...».

Ф. Статус вчителів релігійної освіти в Іспанії

55. На час, коли відбулися події, що зазначені в цій справі, навчання католицизму в державних освітніх центрах організовувалося у відповідності до Органічного закону № 1/1990 від 3 жовтня 1990 «Про загальну структуру системи освіти», який в своєму другому додатковому положенні посилався на Угоду від 3 січня 1979 року між Іспанією та Святим Престолом про питання освіти та культури.

56. Католицизм в Іспанії має такий самий статус, що й інші напрями вірувань, які також уклали договори про співпрацю з державою, а саме: євангельська, єврейська та мусульманська спільноти.

57. Батьки мають право забезпечувати отримання їхніми дітьми релігійної освіти в школах та, коли доцільно, обирати віровчення, якого їх будуть навчати. В усіх випадках державою покриваються витрати на таку освіту згідно з положеннями у відповідних договорах, які також передбачають, що вчителі призначаються після того, як відповідним релігійним органом буде надано заяву про відповідність. Цей принцип було розвинуто в рішенні Конституційного Суду № 38/2007 від 15 лютого 2007 року (див. пункти 60 та 61 нижче).

Г. Кодекс канонічного права

58. Відповідні канони Кодексу канонічного права, які були введені в дію 25 січня 1983 року, передбачають таке:

Канон 59

«§ 1. Рескриптом є адміністративний акт, виданий у письмовій формі відповідним виконавчим органом; в силу свого характеру рескрипт надає привілеї, звільнення або інші переваги на вимогу особи.

...»

Канон 290

«Одразу після його законного отримання священний припис ніколи не може стати недійсним. Тим не менш, священник може бути позбавлений свого духовного статусу:

- (1) на підставі судового вироку або адміністративного наказу, яким священний припис визначається недійсним;
- (2) в результаті стягнення у формі звільнення, що встановлюється відповідно до закону;
- (3) на підставі рескрипту Папського Престолу, який видається для священнослужителів лише за наявності вагомих підстав, а для священників – лише за наявності найбільш серйозних підстав».

Канон 291

«За винятком випадку, що зазначений у пункті 1 канону 290, втрата статусу священнослужителя не тягне звільнення від обітниць безшлюбності, яке може бути надано виключно Папою Римським».

Канон 292

«Священнослужитель, який втратив статус священнослужителя відповідно до положень закону, одночасно позбавляється прав, які закріплені за таким статусом, і надалі не несе будь-яких зобов'язань, що виникають в силу його статусу священнослужителя, без шкоди для приписів канону 291. Йому забороняється реалізовувати повноваження духовного сану без шкоди для приписів канону 976. В результаті втрати статусу священнослужителя такий священнослужитель позбавляється всіх посад, функцій та будь-яких делегованих повноважень».

Канон 804

«...»

§ 2. Ординарій [Єпархії] ретельно обиратиме осіб, які призначаються вчителями предмета релігії в школах і які не обов'язково мають бути католиками. Такі особи мають добре розумітися на справжній доктрині, мати підтвердження ведення християнського способу життя і хист до викладацької справи».

Канон 805

«Ординарій [Єпархії] має право призначати або затверджувати вчителів предмета релігії і, коли це вимагатиметься з релігійних або моральних міркувань, має право на звільнення або вимагати звільнення таких осіб».

Канон 1314

«В цілому стягнення – це *ferendae sententiae*, тобто воно не передбачає зобов'язання для винної особи, поки воно не буде встановлено; якщо прямо встановлено законом або основним правилом, стягнення, тим не менш, є *latae sententiae*, тобто воно виникає *ipso facto* в момент вчинення делікту».

Канон 1394

«§ 1. ... Священнослужитель, який намагається укласти шлюб, навіть якщо лише цивільний, підпадає під відсторонення *latae sententiae*. Якщо він не відмовиться від своїх дій навіть після отримання попередження і продовжує спричиняти виникнення скандалу, він може бути покараний поступово шляхом позбавлення певних прав або навіть позбавлення сану священнослужителя.

§ 2. Член релігійного ордену, який не є священнослужителем, який намагається укласти шлюб, навіть якщо лише цивільний, підпадає під інтердикт *latae sententiae* без шкоди для можливості застосування приписів канону 694.»

Н. Юриспруденція іспанських судів*1. Рішення Верховного Суду від 19 червня 1996 року*

59. У цьому рішенні, яке стосується характеру договорів, що укладаються вчителями релігійної освіти, Верховним Судом було встановлено таке:

«Ця справа показує характеристики, передбачені в пункті 1 статті 1 Трудового кодексу, які можуть бути використані для того, аби класифікувати правовідносини між сторонами як «договірні» за своїм характером: [діяльність], що виконується на добровільній основі для інших осіб, є оплатною і здійснюється за певної форми управління. Жодна норма не передбачає надання таким вчителям [релігійної освіти] статусу державного службовця. [Крім того], відносини не є адміністративними за своїм характером, що є обов'язковою умовою [для класифікації в категорії державних службовців]».

2. Рішення Конституційного Суду № 38/2007 від 15 лютого 2007 року

60. Це рішення стосується конституційного перегляду провадження, яке було порушене Верховним судом правосуддя Канарських островів. Зазначений суд, окрім всього іншого, поставив під сумнів конституційність системи працевлаштування – Іспанії в частині, що стосується вчителів предмета релігії, які, незважаючи на те, що вони не є державними службовцями, наймаються державною адміністрацією, а не Церквою, і таким чином інтегруються в державну систему працевлаштування. В своєму рішенні Конституційний Суд підтвердив відповідність цієї системи Конституції.

61. Крім того, Конституційний Суд нагадав, що такі призначення можуть переглядатися державними судами. Відповідні частини цього рішення передбачають таке:

«Той факт, що вчителі релігійної освіти мають призначатися з числа осіб, які були попередньо запропоновані єпископом, і що така пропозиція потребує подання попередньої декларації щодо прийнятності на основі моральних та релігійних міркувань, жодним чином не означає, що таке призначення не може бути переглянуте державними судами з метою встановлення його відповідності вимогам закону так само, як і всіх дискреційних актів державних органів, якщо їх наслідки впливають на третіх осіб ...

... У першу чергу суди мають встановити, чи було адміністративне рішення [про призначення] постановлено у відповідності до чинних положень законодавства, а саме, по суті, чи було призначення здійснене з числа осіб, які були запропоновані єпископом для надання релігійних настанов, а також що стосується запропонованих осіб – на умовах рівності та з дотриманням принципів врахування особистих заслуг та можливостей. ... Причини не призначати конкретну особу мають бути розглянуті [судами], зокрема, чи не є це результатом того, що особа не була включена до складу осіб, які були запропоновані церковним органом, або з інших причин, які аналогічним чином можуть бути предметом перегляду... Відповідні суди мають також встановити, чи не було невключення особи до числа тих, які були запропоновані єпископом Єпархії, результатом застосування критеріїв релігійного або морального характеру для визначення відповідності такої особи з огляду на здійснення релігійного наставництва, тобто тих критеріїв, які релігійні органи мають право визначати на підставі права на свободу релігії чи принципу дотримання релігійного нейтралітету державою або, навпаки, чи ґрунтувалося воно на тих підставах, що не походять з основоположного права релігійної свободи, а отже, й не охороняються таким правом. Насамкінець, одразу після встановлення «релігійних» підстав рішення суд повинен був зважити будь-які основоположні права, що конкурують між собою, для встановлення, в якій мірі право

на свободу релігії, яке реалізується шляхом навчання предмета релігії в школах, може впливати на основоположні права працівників в рамках здійснення їхніх трудових відносин.

...

Повноваження, що надаються церковним органам при визначенні осіб, які мають відповідні кваліфікації для навчання їхньому віровченню, є гарантією свободи церков на організацію навчання своїм доктринам без втручання з боку державних органів. Саме це і відбувається, а також за наявності відповідної співпраці з цього приводу (пункт 16.3 Конституції), яка реалізується через призначення відповідних вчителів державними органами, нам залишається зробити висновок, що декларація про відповідність є лише однією з передумов встановлення компетенції, необхідної для призначення. Ця вимога відповідає праву на справедливе ставлення та недискримінацію (стаття 14 Конституції) ...».

3. Рішення Конституційного Суду № 51/2011 від 14 квітня 2011 року

62. У цьому рішенні, яке стосується не продовження дії договору з викладачем релігійної освіти з причини її цивільного шлюбу з розлученим чоловіком, Конституційним Судом було встановлено таке:

«Скарги [заявниці] обов'язково мають бути вивчені в світлі засад, які встановлені в рішенні № 38/2007 від 15 листопада 2007 року ...

...

... Неможливо погодитися з твердженням в рішенні суду нижчої інстанції, згідно з яким ... пропозиції місцевого єпископа для органу освіти щодо призначень вчителів католицизму на кожний навчальний рік не підпадають під будь-який контроль з боку Іспанської Держави...

Радше навпаки, ... відсутнє будь-яке положення [серед відповідних юридичних норм], яке б передбачало будь-яке виключення юрисдикційних повноважень іспанських суддів та судів ... Положення, на яких ґрунтується рішення суду нижчої інстанції, а саме – що пропозиції, надані єпископом органу освіти щодо призначень вчителів католицизму, не підпадають під будь-який контроль з боку Іспанської Держави, виявляються несумісними з цією вимогою щодо наявності повної юрисдикції стосовно всіх цивільних наслідків рішення церковного органу ...

... Рішення єпископа Альмерійського не пропонувати заявницю на посаду вчителя католицизму та етики на 2001/2002 навчальний рік відповідає підставі, характеристику як такої, що має релігійний та моральний характер, неможливо відкинути...

... Суто релігійні підстави рішення не пропонувати заявницю на посаду вчителя католицизму та етики на навчальний рік, що встановлюються, ... необхідно надалі продовжувати ... аналізувати основоположні права, які конкурують між собою...

... Підстава, наведена єпископом Альмерійським для виправдання свого рішення не пропонувати заявниці контракт з органом освіти щодо посади вчителя католицизму та етики на 2001/2002 навчальний рік, а саме – факт укладення цивільного шлюбу з розлученою особою, не має жодного зв'язку з викладацькою діяльністю заявниці...

... При цьому не вбачається, що в будь-який час ... у ході здійснення своєї діяльності в якості вчителя предмету релігії заявницею ставилася під сумнів доктрина Католицької Церкви щодо шлюбу, відстоювався цивільний шлюб; а також, як вбачається, що вона будь-яким чином публічно виставляла свою ситуацію як жінки, що одружена з розлученим чоловіком...

Рішення заявниці укласти цивільний шлюб відповідно до положень законодавства з особою, обраною нею на власний розсуд, ... по суті відноситься до сфери приватного та сімейного життя, тому релігійні підстави, зазначені в рішенні єпископа Альмерійського не пропонувати їй посаду вчителя предмета релігії на наступний навчальний рік (а саме факт одруження без дотримання норм канонічного права), не можуть самі по собі слугувати виправданням встановленої в результаті невідповідності заявниці обіймати посаду вчителя католицизму та етики ...

...

Тому апеляційна скарга *amparo* задовольняється з огляду на порушення права на недискримінацію на основі особистих обставин, права на свободу думки у взаємозв'язку з правом на одруження у встановленому законом порядку та правом на невтручання в особисте та сімейне життя».

63. 3 травня 2011 року Альмерійський суд з розгляду трудових спорів № 3 визнав звільнення недійсним і постановив рішення про негайне відновлення вчителя на його посаді, а також сплату заборгованості по заробітній платі за попередні періоди. Це рішення було залишено без зміни рішенням від 22 грудня 2011 року Андалусійського Високого суду правосуддя.

64. В кінцевому підсумку 16 листопада 2012 року Конституційний Суд визнав недопустимою апеляційну скаргу *amparo*, яка була подана Церквою на останнє рішення, на тій підставі, що будь-якого явного порушення основоположних прав Церкви допущено не було.

65. Судова справа щодо виконання судового рішення все ще триває, зокрема в частині, що стосується відновлення на посаді вчителя, та питання, чи має бути здійснене таке відновлення на визначений чи невизначений строк.

I. Директива Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 року, що встановлює загальні рамки рівноправного поводження у сфері зайнятості і професійної діяльності

66. Відповідні положення цієї Директиви Європейського Союзу передбачають таке:

Частина 24 Преамбули

«Європейський Союз у своїй Декларації № 11 про статус церкви та неконфесійних організацій, що додається до Заключного акта Амстердамського договору, чітко визнав, що він поважає статус церкви та релігійних організацій або общин, визначений у національному законодавстві держав-членів, і не порушує його, а також що Європейський Союз у рівній мірі поважає статус філософських та неконфесійних організацій. З урахуванням цього держави-члени можуть зберігати або визначати для них особливі положення на основі дійсних, законних та виправданих професійних вимог, які можуть бути потрібні для зайняття професійною діяльністю».

Стаття Професійні вимоги

4

«1. ... Держави-члени можуть передбачати, що різниця у поводженні, яка ґрунтується на характеристичі, що стосується [окрім всього іншого, релігії або віросповідання], не становить дискримінації у випадках, коли через особливості діяльності в будь-якій сфері або контексті, в якому вона виконується, така характеристика становить дійсну і визначальну професійну вимогу за умови, що завдання – законне, а вимога - співмірна.

2. Держави-члени можуть зберігати національне законодавство, чинне на момент ухвалення цієї Директиви, або розробляти майбутні законодавчі акти, враховуючи національну практику, існуючу на момент ухвалення цієї Директиви, відповідно до якої у випадку професійної діяльності в церквах або інших громадських або приватних організаціях (моральні принципи) *етос* яких засновано на релігії або віросповіданні, різниця у поводженні на основі релігії або віросповідання не вважатиметься дискримінацією, якщо через особливості діяльності в будь-якій сфері зайнятості або в контексті, у якому вона виконується, релігія або віросповідання особи можуть бути дійсними, законними та виправданими професійними вимогами, беручи до уваги (моральні принципи) *етос* організації...

За умови, що в іншому випадку норми Директиви дотримуються, Директива не стосується права Церкви та інших приватних та публічних організацій, чий (моральні принципи) *етос* засновані на релігії або віросповіданні, вимагати, діючи у відповідності з національними конституціями та законами, від фізичних осіб, які працюють на них, діяти добросовісно та лояльно по відношенню до (моральних принципів) *етос* організації».

J. Матеріали порівняльного права

67. Відповідно до матеріалів, які були отримані Судом, переважна більшість держав-членів Ради Європи забезпечує релігійну освіту як таку, що відноситься чи не відноситься

до певного віросповідання, в державних школах. У значній кількості держав, які становлять більшість, відповідні релігійні органи виконують функцію щодо прийняття спільних рішень або виключну функцію призначення та звільнення вчителів релігійної освіти. Як правило, на додачу до педагогічної компетенції вчителі повинні мати дозвіл від відповідної релігійної спільноти (*missio canonica*, *Vokation* від Протестантської Церкви, канонічний мандат Православної Церкви, сертифікат вчителя в іудаїзмі, сертифікат, що видається ісламською спільнотою, тощо). Відкликання такого дозволу відповідним релігійним органом з причин, що стосуються релігійних питань, зумовлює втрату посади вчителя релігійної освіти. В значній меншості держав, де навчання релігії входить у звичайну навчальну програму, держава виконує виключну функцію призначення та звільнення вчителів релігійної освіти, які повинні мати спеціалізовану вищу освіту в галузі гуманітарних наук або теології.

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

68. Заявник скаржився на не продовження дії укладеного з ним трудового договору. Він стверджував, що цим було порушено його право на повагу до приватного та сімейного життя, і посилався на статтю 8 Конвенції, відповідні положення якої передбачають таке:

«1. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб».

A. Встановлені Палатою фактичні обставини справи

69. У своєму рішенні від 15 травня 2012 року Суд зазначає, що у праві Іспанії поняття автономності релігійних спільнот було доповнено принципом релігійного нейтралітету держави, який закріплений в Конституції і забороняє державі ухвалювати рішення з таких питань, як обітниця безшлюбності священників. При цьому визначається, що обов'язок дотримання нейтралітету не є необмежним. Рішенням Конституційного Суду було підтверджено, що він не виключає можливості перегляду судами рішення єпископа на предмет дотримання в ньому основоположних прав та громадянських свобод. Визначення релігійного або морального критерію, який лежить в основі рішення про не продовження дії договору, було, тим не менш, виключною прерогативою релігійних органів. Національні суди наділені правом урівноважувати основоположні права, які конкурують між собою, та встановлювати інші обставини, аніж ті, які мають суто релігійний характер, які відіграли певну роль в рішенні не призначати кандидатів, оскільки безпосередньо релігійні підстави охороняються принципом свободи релігії.

70. Суд зазначає, що заявник мав можливість передати цю справу на розгляд суду з розгляду трудових спорів та Високого суду правосуддя Мурсії, а потім як до останньої інстанції подати апеляційну скаргу *amparo* до Конституційного Суду. Крім того, звільнення від обітниці безшлюбності, яке було йому надано, передбачало, що одержувачі

такого звільнення не можуть викладати католицизм у державних установах, якщо інше не буде дозволено єпископом.

71. Суд дотримується думки, що обставини, які були використані для виправдання непродуктивності дії договору з заявником, були суто релігійними за своїм характером, а також що вимоги принципу релігійної свободи та нейтралітету забороняють йому проводити будь-яке подальше дослідження необхідності та співмірності рішення не продовжувати дію договору, укладеного з ним як викладачем.

72. Насамкінець Судом було встановлено, що відповідними судами було визначено справедливу рівновагу між різними приватними інтересами, а також що жодного порушення статті 8 Конвенції допущено не було.

В. Доводи сторін на коментарі третіх сторін

1. Заявник

73. Згідно з доводами заявника в рішенні Палати право заявника на повагу до його приватного та сімейного життя було знехтуване на користь нового абсолютного права Католицької Церкви, а саме – право звільняти на власний розсуд або з глузливих чи банальних підстав. Отже, заявник в усіх своїх зауваженнях посилається на своє «звільнення», а не на неподовження дії [трудового договору].

74. Заявником було вказано на практику Суду в справі «Хасан та Чауш проти Болгарії» (*Hasan and Chaush v. Bulgaria*) [Велика Палата], № 30985/96, п. 60, ECHR 2000-XI, в якій зазначається, що згідно з правом на свободу віросповідання не надається охорона кожній дії, мотивованій чи натхненній віросповіданням або віруванням. У цій справі рішення про неподовження дії трудового договору після широкого розголосу, який отримала ситуація заявника, було явно неспівмірним.

75. Крім того, заявником було зазначено, що рішення Палати не враховувало той факт, що саме держава виплачувала його заробітну плату, який саме був тим фактором, що міг би надати більшої вагомості таким його основоположним правам, як право на повагу до приватного життя.

76. Цей фактор вирізняє справу з-поміж попередніх справ, які вивчалися Судом, наприклад, «Обст проти Німеччини» (*Obst v. Germany*), № 425/03, рішення від 23 вересня 2010 року, «Шют проти Німеччини» (*Schüth v. Germany*), № 1620/03, ECHR 2010 та «Зібенхар проти Німеччини» (*Siebenhaar v. Germany*), № 18136/02, рішення від 3 лютого 2011 року. В таких справах за участю Німеччини добір персоналу релігійними спільнотами здійснювався безпосередньо самими церквами або організаціями віросповідання без будь-якого втручання з боку державних органів у процедуру призначення. Крім того, на відміну від ситуації, що розглядається в цій справі, заробітна плата працівникам у таких справах навіть не виплачувалася державними органами.

77. Заявником було вказано на те, що пов'язаний зі «скандалом» аргумент, який був наведений єпископом, ґрунтувався на тому, що в пресі з'явилася фотографія, на якій було зображено заявника та його родину. У зв'язку з цим він зазначає, що на своїх уроках релігійної освіти він ніколи не висловлювався проти вчення Церкви, включаючи обітницю безшлюбності священників. Він вказав на заяву про підтримку, яка була надана директором загальноосвітнього закладу, в якому він працював викладачем.

78. Заявник скаржився на те, що навіть коли б він не робив будь-яких заяв для преси, критика політики Церкви пов'язувалася саме з ним. Відповідні зауваження були зроблені іншими учасниками Руху за не обов'язковий цілібат (священників), які були присутні на зібранні.

79. З цього приводу заявник скаржився на те, що рішенням Палати, а саме в пунктах 84 та 86, була введена нова підстава для рішення про непродовження дії договору, зокрема: критика, яка нібито була висловлена заявником, оскільки в записці єпископа згадувався лише широкий розголос, який був наданий персональній ситуації заявника.

80. З огляду на зазначене вище заявник стверджував, що рішенням Палати були змінені факти, які були заявлені як такі, що були встановлені судом з розгляду трудових спорів Мурсії № 3, який вважав, що підставою для непродовження дії договору був «скандал», і натомість перевагу було віддано фактичним обставинам, які були встановлені в рішенні Конституційного Суду.

2. Уряд

81. У доводах Уряду важливе значення було відведено вирішенню центрального питання, а саме: які факти послуговували підставою для рішення Картахенської Єпархії не продовжувати дію свідоцтва про відповідність заявника як викладача католицизму. На думку Уряду, непродовження дії договору можна було пояснити подіями, які були зумовлені самим заявником: його добровільне розголошення в засобах масової інформації того факту, що він був одруженим священником і що він був членом Руху за необов'язковий цілібат священників, а також його погляди, які розходилися з позицією Католицької Церкви з певної кількості питань. Такими публічними заявами було явно підірвано довіру, що мала таке важливе значення, між заявником та Церквою.

82. Уряд погодився з підходом, який був прийнятий Палатою до відповідного положення Конвенції в цій справі, і відзначив, що результат був би такий самий, коли б розгляд справи проводився відповідно до статті 9.

83. Крім того, Уряд дотримується думки, що, як і було встановлено Палатою в пункті 78 свого рішення, ця справа мала розглядатися з точки зору позитивних зобов'язань держави (з огляду на справу «*Rommelfanger проти Німеччини*» (*Rommelfanger v. Germany*), № 12242/86, рішення [Європейської комісії з прав людини] Комісії від 6 вересня 1989 року, Decisions and Reports 62). Уряд заперечував, щоб держава виконала свої зобов'язання в цій справі.

84. Урядом було зазначено, що на час розгляду справи діяв Міністерський наказ від 11 жовтня 1982 року, згідно з яким було внесено зміни і доповнення до Угоди 1979 року між Іспанією та Святим Престолом.

85. Тим не менш, Уряд звернув увагу на те, що на час розгляду справи вчителі релігійної освіти отримували свою заробітну платню безпосередньо від Католицької Церкви, якій держава передавала необхідні кошти у формі субсидій. Навіть незважаючи на те, що правовий режим релігійної освіти змінився і наразі заробітна плата виплачується безпосередньо органами державної влади, один вагомий фактор не змінився, а саме – необхідна наявність свідоцтва про відповідність, що видається Церквою, без якого викладач не може бути призначений на посаду. Уряд дотримувався думки, що це було лише ознакою процедури, за допомогою якої держава організовує фінансування навчання різним релігіям в Іспанії, а також що державі повинні бути надані широкі межі свободи розсуду в процесі організації своїх систем освіти.

86. Таким чином, Уряд наполягав на тому, що, незважаючи на те, що рішення про непродовження дії договору в цій справі було прийнято органами державної влади, воно прирівнювалося до «обов'язкового рішення». Державний орган не міг ігнорувати факт недотримання однієї з передумов продовження дії договору, а саме – пропонування кандидатури Католицькою Церквою та надання заяви про відповідність. Тому рішення державного органу було лише формальністю.

87. Свідectво про відповідність не лише засвідчувало технічні навички кандидата. Відповідно до пункту 2 канону 804 Кодексу канонічного права професійна компетенція вчителів релігійної освіти лежить у площині їхньої моральності, зразковості християнського способу життя та здатності навчати. Це вказує на важливий характер наявності уз довіри між Церквою та викладачем, на що посилається Уряд як на «юридично-канонічний зв'язок». У цій справі узи довіри були розірвані заявами заявника.

88. Тим не менш, такі узи довіри не виключають всі можливості перегляду судами рішення Церкви або урівноваження основоположних прав, які конкурують між собою.

89. Таким чином, одразу після того, як в цій справі було встановлено, що підстави рішення про непродовження дії договору були суто релігійними, суди мали б урівноважити будь-які основоположні права, що конкурують між собою.

90. Уряд наполягає на тому, що в цій справі підстави були суто релігійними і стосувалися обов'язку лояльності та узгодженості, якого мав дотримуватися заявник у роботі, яку він вільно обрав і яка, крім того, відрізнялася від викладання інших предметів, наприклад математики чи історії. Таким чином, Уряд звернувся до Суду з проханням взяти до уваги те, що відносини лояльності в цій справі лежали у вищій площині, аніж в справі, що стосувалася церковного органіста (як в згаданій вище справі «Шют проти Німеччини» (*Schüth v. Germany*)), виховательки в церковній школі (як в згаданій вище справі «Зібенхар проти Німеччини» (*Siebenhaar v. Germany*)), або менеджера зі зв'язків з громадськістю Церкви (в згаданій вище справі «Обст проти Німеччини» (*Obst v. Germany*)).

91. Для Уряду питання, що розглядалося, не полягало в тому, чи були відповідні зауваження законними та чи могли вони бути висловлені публічно. Для Уряду питання зводилося до того, чи була релігійна організація зобов'язана призначати та надалі наймати на посаду вчителя релігійної освіти особу, яка публічно висловила свої погляди, що не в усіх аспектах співпадали з церковною доктриною. Незважаючи на те, що такі зауваження є сумісними з правом заявника на свободу висловлення поглядів, також треба визнати, що вони розходилися з доктриною Церкви та передумовами канонічної відповідності її вчителів.

92. Після цього Уряд повернувся до предмета, пов'язаного з правовою ситуацією заявника щодо Католицької Церкви, а саме в частині, в якій звільнення від обітниць безшлюбності мало наслідком обмеження можливості навчання католицизму та надання єпископу права на надання свого вердикту за умови відсутності ризику виникнення скандалу. Зрештою єпископом були лише реалізовані свої привілеї.

93. Крім того, Урядом було зазначено, що заявник мав можливість надати свої аргументи судам на різних рівнях юрисдикції, які вивчали законність оскаржуваного заходу в світлі звичайного трудового законодавства, беручи до уваги церковне право, і які урівноважували суперечливі інтереси заявника та Церкви, застосовуючи таким чином Судову доктрину в цьому відношенні.

94. Насамкінець Уряд звернувся увагу на те, що вчителі релігійної освіти наймаються на основі критеріїв, які по суті відрізняються від тих, які є відповідними для вчителів інших предметів. В той час, коли останні повинні брати участь у відкритому публічному конкурсі, кандидатури вчителів релігійної освіти пропонувалися Католицькою Церквою, яка обирала їх вільно і пропонувала цивільній владі, якщо вони відповідали певним критеріям, аби навчати релігії.

3. Зауваження третьої сторони, що долучилася до справи

(а) Єпископська конференція Іспанії (Conferencia Episcopal Española або СЕЕ)

95. У зауваженнях СЕЕ було зазначено, що вимога до вчителів щодо наявності церковного свідоцтва про відповідність та можливість Церкви відкликати та анулювати таку акредитацію з релігійних або моральних підстав була затверджена з огляду саме на характер цієї посади, а також право батьків та учнів вимагати належного слідування католицькій доктрині або цінностям.

96. СЕЕ було зацентровано увагу на специфіці системи добору вчителів релігійної освіти в Іспанії, яка відрізняється від найму інших вчителів, а також зазначено, що кандидатури таких вчителів пропонуються державному органу різними групами віросповідання після обрання з-поміж осіб, які мають академічну кваліфікацію, що вважається рівнозначною тій, яку мають інші вчителі, що наймаються органами державної влади. Після загального пропонування вчителів релігійної освіти відповідними групами віросповідання вчителі призначаються органами державної влади.

97. Така специфічна система мала об'єктивне та розумне виправдання і була співмірною з огляду на цілі, які були закріплені законодавством, а саме – гарантування релігійного нейтралітету держави, прав батьків на освіту своїх дітей та автономність груп віросповідання щодо найму свого викладацького персоналу. В цій справі не продовження дії договору не було пов'язане зі статусом заявника як одруженого священика, а радше з тим фактом, що він публічно виступав проти Церкви.

(б) Європейський центр за закон та справедливість (ЄЦЗС)

98. ЄЦЗС від самого початку наголошував на важливості принципу інституційної автономності груп віросповідання у взаємозв'язку з обов'язком дотримання нейтралітету та неупередженості держави. Тому не має важливого значення те, що статус вчителів релігійної освіти був прирівняний до статусу державних службовців або тих, що працюють на договірній основі, оскільки це не має жодних наслідків для релігійного характеру їх працевлаштування. Критично важливим моментом для третьої сторони була можливість перегляду загальними судами. Такий перегляд міг різнитися за обсягом залежно від ступеня, до якого обґрунтування рішення про не продовження дії договору було суто релігійним.

99. ЄЦЗС було зроблено посилання на концепцію підвищеного обов'язку лояльності, який визнається міжнародним та Європейським правом: Директива 78/2000/ЄС, Конвенція Міжнародної організації праці № 111 про дискримінацію в галузі праці та занять, Настанови щодо перегляду законодавства, яке стосується питань релігії або вірувань, які були затверджені ОБСЄ/БДПЛ та Венеціанською комісією, а також напрацювання Комітету ООН з прав людини (справа «Росс проти Канади») (*Ross v. Canada*), комюніке № 736/1997). Таке зобов'язання лояльності ґрунтується на виявленні персональних бажань працівника, який таким чином погоджувався відмовитися від реалізації певних гарантованих прав.

(с) Кафедра права та релігій Лувенського католицького університету та Американська програма релігійної свободи Центру етики та публічної політики

100. Ця третя особа заявила про те, що принцип автономності релігійних спільнот широко визначається в міжнародному праві. Вона, зокрема, зробила посилання на статтю 18 Загальної декларації прав людини. Крім того, було зазначено, що право обирати «релігійних лідерів, священиків та вчителів» прямо визнається Комітетом ООН з прав людини як гарантія автономності релігійних спільнот у відносинах з вчителями, які не

відповідають релігійним вимогам (справа «Дельгадо Паес проти Колумбії» (*Delgado Páez v. Colombia*), комюніке № 195/1985, що стосується вчителя предмета релігії в загальноосвітній школі в Колумбії).

101. Третьою особою також було процитовано рішення Верховного суду США від 11 січня 2012 року в справі «Євангельської Лютеранської Церкви *Hosanna-Tabor та школи проти Комісії з рівних можливостей працевлаштування та інших*» (*Hosanna-Tabor Evangelical Lutheran Church and School v. Equal Employment Opportunity Commission et al.*), в якому вперше було прямо визнано так зване «духівницьке виключення» - доктрину, відповідно до якої чинне законодавство, що підлягало б застосуванню в будь-якому іншому випадку і дія якого б забороняла б дискримінацію при працевлаштуванні, може не застосовуватися до «працівників, що входять до складу духовенства» (категорія, яка включає вчителів релігійної освіти).

С. Оцінка Суду

1. Стверджувана підміна фактів Конституційним Судом та Палатою

102. Суд звертає увагу на те, що сторони не дійшли згоди стосовно фактів, які призвели до непродуктивності дії трудового договору заявника. Заявник скаржився на те, що рішення Палати слідувало за рішенням Конституційного Суду, яким були представлені нові факти, які не були заявлені як такі, що встановлені Судом з розгляду трудових спорів Мурсії № 3. Зокрема, як Конституційним Судом, так і палатою було представлено критику заявником Церкви як підставу для непродуктивності дії договору в той час, коли в меморандумі єпископа згадувався лише широкий розголос, який був наданий заявником своїй персональній ситуації. В доводах Уряду подією, яка слугувала причиною рішення єпископа, стали публічні заяви заявника, в яких широкий розголос надавався його сімейній ситуації та його критиці Церкви.

103. Суд звертає увагу на те, що в своєму рішенні від 28 вересня 2000 року суд з розгляду трудових спорів Мурсії № 3 дотримувався погляду, що заявник зазнав дискримінації внаслідок свого сімейного стану та членства в об'єднанні Рух за неонов'язковий celibat, враховуючи його виступи в пресі, які стали основною причиною що він її вважає причиною звільнення (див. пункт 25 вище). Відповідним чином його членство в Русі вже входило в сукупність фактів, які були заявлені як такі, що були встановлені. На підставі таких самих фактів Високий суд правосуддя дійшов протилежного висновку.

104. Крім того, Суд зазначає, що в своїй апеляційній скарзі *amparo*, що була подана до Конституційного Суду, заявник сам стверджував, що його позиція як члена Руху за неонов'язковий celibat та його погляди, які не узгоджувалися з обітницею безшлюбності католицьких священиків, стали причиною непродуктивності дії укладеного з ним договору, і дотримувався погляду, що це становило порушення його права на приватне життя та свободу віросповідання. Конституційний Суд спирався на встановлені ним фактичні обставини справи стосовно цих двох моментів (див. пункт 41 вище).

105. Це не суперечить змісту меморандуму єпископа стосовно рішення про невідновлення. Вираз «ситуація заявника» можна обґрунтовано розглядати і як такий, що стосується його сімейного стану, і як такий, що стосується його членства в Русі за неонов'язковий celibat. А отже, ці два елементи, взяті разом, можуть вважатися такими, що становлять ситуацію, яка ймовірно стала причиною виникнення «скандалу», на який посилається єпископ.

106. Насамкінець, що стосується публічних заяв, які, як стверджується, були зроблені заявником (див. пункт 139 нижче), Суд визнає відсутність у будь-якому рішенні національного органу вказівок на те, що вони були враховані національними судами.

107. На завершення слід визнати, що Конституційний Суд та Палата не покладалися на жодні факти, окрім тих, які були заявлені як такі, що були встановлені рішенням національного суду по суті справи. Велика Палата візьме це до уваги.

2. Положення Конвенції, що мають відношення до цієї справи

108. Із самого початку слід зазначити, що різні статті Конвенції, зокрема статті 8, 9, 10 та 11, мають відношення і є важливими для оцінки цієї справи. Стаття 8 має відношення до цієї справи в частині, в якій вона охоплює право заявника на продовження його професійної діяльності, його право на повагу до свого сімейного життя та його право жити своїм сімейним життям у відкритий спосіб. Стаття 9 має відношення до цієї справи в частині, в якій нею надається охорона праву заявника на свободу думки та віросповідання. Стаття 10 має відношення до цієї справи в частині, в якій нею надається охорона права заявника на вираження своїх поглядів про офіційні доктрини Церкви, а стаття 11 – в частині, в якій вона гарантує його право бути членом організації, яка дотримується особливих поглядів на питання, які стосуються релігії. Тим не менш, на думку Суду, основне питання в цій заяві полягає в неперодовженні дії договору, укладеного із заявником. Заявник не подав скарги стосовно створення йому перешкод у можливості дотримуватися та поширювати певні погляди або бути членом Руху за необов'язковий целібат, або стосовно того, що він зазнає втручання в його сімейне життя. Суть його скарги полягає в тому, що він не мав змоги залишатися викладачем католицизму безпосередньо внаслідок широкого розголосу, якого набула його сімейна ситуація, та того факту, що він був членом Руху за необов'язковий целібат. З цієї причини Велика Палата дотримується погляду так само, як і Палата, що заява має бути розглянута відповідно до статті 8 Конвенції.

3. Питання застосування статті 8

109. Оскільки жодного загального права на працевлаштування або продовження дії укладеного на визначений строк договору не виникає на підставі статті 8, Суд раніше мав нагоду вивчити питання можливості застосування статті 8 у сфері працевлаштування. Тому Суд повторно наголошує на тому, що «приватне життя» є широким поняттям, яке може бути зведене до вичерпного визначення (див. серед багатьох інших джерел згадану вище справу «Шют проти Німеччини» (*Schüth v. Germany*), п. 53). Надзвичайно обмежувальний характер мало б зведення поняття «приватного життя» до «внутрішнього кола», в якому особа може проживати своє власне особисте життя, котре вона обирає, і виключення з нього в повному обсязі внутрішнього світу, який не охоплений таким колом (див. справу «Німіц проти Німеччини» (*Niemietz v. Germany*), п. 29, серія А, № 251-В, рішення від 16 грудня 1992 року).

110. Відповідно до практики Суду, не існує будь-якої принципової підстави, на якій поняття «приватного життя» мало б розглядатися таким чином, щоб воно виключало професійну діяльність (див. справу «Бігаєва проти Греції» (*Bigaeva v. Greece*), № 26713/05, п. 23, рішення від 28 травня 2009 року, а також справу «Олександр Волков проти України», № 21722/11, пп. 165-67, ECHR 2013). Обмеження щодо професійного життя особи можуть підпадати під дію статті 8, коли вони мають наслідки щодо порядку, в якому така особа виражає свою соціальну ідентичність шляхом побудови відносин з іншими особами. Крім того, професійне життя часто має тісний зв'язок з приватним життям, особливо коли фактори, які стосуються приватного життя, в точному значенні

цього терміна вважаються кваліфікаційним критерієм для певної професії (див. справу «*Ознінар проти Туреччини*» (*Özınar v. Turkey*), № 20999/04, пп. 43-48, рішення від 19 жовтня 2010 року). Таким чином, професійне життя є частиною території взаємодії між особою та іншими особами, яка навіть в публічному контексті може відноситися до сфери «приватного життя» (див. справу «*Мулка проти Польщі*» (*Mółka v. Poland*) (dec.), № 56550/00, ECHR 2006-IV, рішення стосовно прийнятності).

111. У цій справі взаємозв'язок між приватним життям *stricto sensu* (в широкому розумінні) та професійним життям є особливо примітним, оскільки вимогою до особливого працевлаштування такого роду була не лише наявність технічних навичок, а також і здатність «розумітися на справжній доктрині, мати підтвердження ... ведення християнського способу життя і ... хист до викладацької справи» (див. пункт 58 вище), чим встановлюється прямий зв'язок між поведінкою особи в приватному житті та його або її професійною діяльністю.

112. Крім того, Суд зазначає, що заявник, який не був державним службовцем, але тим не менш наймався державою і отримував від неї оплату своєї праці, був викладачем релігійної освіти, починаючи з 1991 року, на підставі укладених на визначений строк договорів, які передбачали щорічне продовження їх дії на початку кожного академічного року за умови отримання погодження єпископа щодо відповідності заявника. Таким чином, в той час, як заявник дійсно ніколи не мав постійного договору припущення щодо продовження його дії надавало йому всі підстави вважати, що дія його договору продовжуватиметься на новий строк упродовж всього часу, поки він виконуватиме ці умови, і не існувало жодних обставин, які б могли виправдати непродовження дії договору за канонічним правом. На думку Суду, фактичні обставини цієї справи є дещо схожими, з відповідними відмінностями (*mutatis mutandis*), на обставини справи «*Ломбарді Валлаурі проти Італії*» (*Lombardi Vallauri v. Italy*) (№ 39128/05, п. 38, рішення від 20 жовтня 2009 року). В цій справі заявник був викладачем релігійної освіти безперервно протягом семи років і цінувався як його колегами, так і керівництвом центрів, у яких він викладав, що підтверджує стабільність його професійної діяльності.

113. З огляду на такі обставини Суд дотримується думки, що внаслідок непродовження дії договору, укладеного з заявником, його шанси на здійснення своєї особливої професійної діяльності серйозно постраждали внаслідок подій, які переважно стосувалися особистого вибору, який він зробив в рамках свого приватного та сімейного життя. Звідси випливає, що за обставин цієї справи застосуванню підлягає стаття 8 Конвенції.

4. Дотримання вимог статті 8

(а) Чи мав місце факт втручання

114. Суд, перш за все, хотів би повторно наголосити на тому, що, незважаючи на те, що відповідно до мети статті 8 важливе значення має захист особи від свавільного втручання з боку органів державної влади, така стаття не лише зобов'язує державу утримуватися від такого втручання: на доповнення до цього первісно негативного зобов'язання можуть існувати позитивні зобов'язання, які у фактичному аспекті пов'язані з приватним життям. Такі зобов'язання можуть передбачати затвердження заходів, спрямованих на забезпечення поваги до приватного життя навіть у сфері відносин осіб між собою. Межі між позитивними та негативними зобов'язаннями держави відповідно до статті 8 не зводяться до точного визначення. Застосовні принципи, тим не менш, є схожими. Зокрема, в обох випадках необхідно враховувати справедливу рівновагу, яка має бути встановлена між загальним інтересом та інтересами особи; при цьому в обох контекстах державі надається певна свобода розсуду (див. справу «*Евенс проти Сполученого Королівства*»

(*Evans v. the United Kingdom*) [Велика Палата], № 6339/05, п. 75-76, ECHR 2007-I; згадану вище справу «*Роммельфангер проти Німеччини*» (*Rommelfanger v. Germany*); а також справу «*Фуентес Бобо проти Іспанії*» (*Fuentes Bobo v. Spain*), № 39293/98, п. 38, рішення від 29 лютого 2000 року).

115. На відміну від Палати, Велика Палата дотримується погляду, що питання в цій справі не полягає в тому, чи була держава зобов'язана в контексті своїх позитивних зобов'язань відповідно до статті 8 забезпечити, аби право заявника на повагу до його приватного життя превалювало над правом Католицької Церкви відмовитися від продовження дії договору з ним (див. на протиположність з відповідними відмінностями згадані вище рішення у справах «*Обст проти Німеччини*» (*Obst v. Germany*), п. 43, «*Шют проти Німеччини*» (*Schüth v. Germany*), п. 57, та «*Зібенхар проти Німеччини*» (*Siebenhaar v. Germany*), п. 38). Таким чином, Суд визнає позицію Конституційного суду, який у своєму рішенні від 4 червня 2007 року дотримувався погляду, що, навіть незважаючи на те, що такий орган не був органом державної влади, яким було фактично прийнято рішення про непродовження дії договору, в цій справі для такого органу було достатньо втрутитися на пізнішій стадії для того, аби рішення вважалось актом органу державної влади. Тому Суд вважає, що основне питання полягає в дії органу влади держави, який, діючи як роботодавець заявника і будучи безпосередньо задіяним у процесі прийняття рішень, забезпечив виконання рішення єпископа про непродовження дії договору. В той час, коли Судом визнається, що держава мала обмежені можливості для реалізації якихось дій у цій справі, слід зазначити, що якби Міністерством освіти не було забезпечено виконання рішення єпископа, дія договору із заявником, без сумніву, була б продовжена.

116. З огляду на зазначене вище Суд вважає, що за обставин, які існують у цій справі, поведінка органів державної влади становила втручання в право заявника на повагу до його приватного життя.

(b) «У відповідності до закону»

117. Вираз «у відповідності до закону» передбачає, що, по-перше, оскаржуваний захід повинен мати певні підстави за національним законодавством. По-друге, він стосується якості відповідного законодавства, встановлюючи вимогу про його доступність для відповідної особи, яка, тим не менш, повинна бути здатною передбачати його наслідки для себе, а також його сумісність з принципом верховенства права (див. серед інших джерел справу «*Копп проти Швейцарії*» (*Kopp v. Switzerland*), п. 55, *Reports* 1998-II, рішення від 25 травня 1998 року). Таким чином, цей вираз, окрім всього іншого, допускає, що національне законодавство має бути в достатній мірі передбачуваним у частині, що стосується надання особам відповідної вказівки стосовно обставин та умов, за яких органи влади будуть мати право вдатися до заходів, що спричинять наслідки щодо їхніх прав за Конвенцією (див. справу «*К.Г. та інші проти Болгарії*» (*C.G. and Others v. Bulgaria*), № 1365/07, п. 39, рішення від 24 квітня 2008 року).

118. Суд звертає увагу на те, що Міністерство освіти діяло відповідно до положень статті III Угоди від 1979 року між Іспанією та Святим Престолом, яку було доповнено згідно з Міністерським наказом від 11 жовтня 1982 року положенням, відповідно до якого призначення не продовжується, якщо думку про зворотне не буде висловлено єпископом (див. пункт 51 вище). Ця Угода є міжнародною, що входить до складу законодавства Іспанії у відповідності до Конституції Іспанії (див. з відповідними відмінностями справу «*Нойлінгер та Шурук проти Швейцарії*» (*Neulinger and Shuruk v. Switzerland*) [Велика Палата], № 41615/07, п. 99, ECHR 2010). Таким чином, непродовження дії договору ґрунтувалося на чинному законодавстві Іспанії.

119. Залишається розглянути, в якій мірі непродуктивна дії договору могло бути передбачуваним для заявника. Вирішальним питанням є усвідомлення міри, до якої він міг очікувати, що його персональна поведінка ймовірно матиме наслідком те, що єпископ надалі не вважатиме його відповідним кандидатом і що дія договору, укладеного з ним, таким чином не буде продовжена. В цьому контексті Суд звертає увагу на те, що єпископ Картахенський, зокрема, покладався на поняття «скандалу» при відмові в продовженні договору із заявником (див. пункт 19 вище). Навіть незважаючи на те, що поняття «скандалу» прямо не передбачено в канонах 804 та 805 Кодексу канонічного права (див. пункт 58 вище) стосовно вчителів релігійної освіти, воно може вважатися таким, що посилається на поняття, а отже, і уточнюється поняттями, які закріплені в таких канонах, а саме – «справжня доктрина», «підтвердження ведення християнського способу життя» або «релігійні чи моральні міркування». У зв'язку з цим Суд вважає, що відповідні положення в цій справі відповідають вимогам, які стосуються передбачуваності їхніх наслідків. Зокрема, оскільки заявник був директором семінарії, можна ймовірно допустити, що йому було відомо про підвищений обов'язок лояльності, який покладається на нього за церковним правом, і тому міг передбачити, що, незважаючи на той факт, що до його ситуації ставилися з толерантністю протягом багатьох років, поки публічне висловлювання своїх позицій, які не відповідали певним заповідям Церкви, суперечитиме відповідним положенням канонічного права і не минеться без наслідків. Виходячи з чіткого формулювання Угоди між Іспанією та Святим Престолом, він також мав би розумно передбачити, що у разі відсутності свідоцтва про відповідність від Церкви дія укладеного з ним договору продовжена не буде (див. з відповідними відмінностями справу «Синдикатул «Песторул чел Бун» проти Румунії» (*Sindicatul «Păstorul cel Bun» v. Romania*) [Велика Палата], № 2330/09, п. 155, рішення від 9 липня 2013 року).

120. Отже, Суд готовий погодитися з тим, як це було зроблено національними судами, що оскаржуване втручання мало правову підставу, передбачену відповідними положеннями Угоди від 1979 року між Іспанією та Святим Престолом, яку було доповнено Міністерським наказом від 11 жовтня 1982 року, а також що положення відповідають вимогам «законності», які встановлені його судовою практикою (див. з відповідними відмінностями справу «Міролюбиви та інші проти Латвії» (*Miroļubovs and Others v. Latvia*), № 798/05, п. 78, рішення від 15 вересня 2009 року).

121. У підсумку слід зазначити, що оскаржуване втручання було здійснено у відповідності до закону.

(с) Законна мета

122. Погоджуючись зі сторонами, Суд визнає, що рішення про непродуктивна дії договору, яке розглядається в цій справі, переслідувало законну мету захистити права та свободи інших осіб, а саме – права та свободи Католицької Церкви, зокрема її автономність щодо вибору осіб, уповноважених навчати релігійній доктрині.

(d) Необхідне в демократичному суспільстві

(i) Загальні принципи

(a) Урівноваження прав

123. Суд повторно наголошує, що, коли йдеться про вирішення конфлікту між двома правами, які в рівній мірі охороняються Конвенцією, необхідно урівноважити відповідні інтереси (див. рішення у згаданих вище справах «Зібенхар проти Німеччини» (*Siebenhaar v. Germany*), «Шютт проти Німеччини» (*Schüth v. Germany*) та «Обст проти Німеччини» (*Obst v. Germany*)). В цій справі здійснення такого урівноваження стосується права

заявника на приватне та сімейне життя, з одного боку, та права релігійних організацій на автономність, з іншого боку. Держава покликана гарантувати обидва права і, якщо охорона одного права спричиняє втручання в інше право, обрати відповідні засоби для того, аби таке втручання було співмірним меті, що переслідується. В цьому контексті Суд визнає, що державі надається широка свобода розсуду (див. з відповідними відмінностями згадану вище справу «Синдікатул «Песторул чел Бун» проти Румунії» (*Sindicatul «Păstorul cel Bun» v. Romania*), п. 160) та з відповідними відмінностями справу «Фон Ханнофер проти Німеччини» (*Von Hannover v. Germany*) (номер 2) [Велика Палата], №№ 40660/08 та 60641/08, пп. 104-107, ECHR 2012).

124. Втручання вважатиметься «необхідним в демократичному суспільстві» із законною метою, якщо воно відповідає «нагальній соціальній потребі», зокрема якщо воно є співмірним щодо законної мети, яка переслідується, а також якщо причини, на які посилаються національні органи влади для виправдання такого втручання, є «доречними та достатніми» (див., наприклад, справу «Костер проти Сполученого Королівства» (*Coster v. the United Kingdom*) [Велика Палата], № 24876/94, п. 104, рішення від 18 січня 2001 року, та справу «С. і Марпер проти Сполученого Королівства» (*S. and Marper v. the United Kingdom*) [Велика Палата], №№ 30562/04 та 30566/04, п. 101, ECHR 2008).

125. У той час, коли саме національні органи влади мають провести початкову оцінку в усіх таких аспектах, остаточне визначення того, чи є втручання необхідним, залишається таким, що підпадає під перегляд Суду на предмет відповідності вимогам Конвенції. Широку свободу розсуду слід залишити компетентним національним органам влади в цій оцінці. Межі цього розсуду є змінними і залежать від певної кількості факторів, які включають в себе характер відповідного права за Конвенцією, його важливість для особи, характер втручання та мету, що переслідується цим втручанням. Такі допустимі межі мають тенденцію до звуження, коли відповідне право має критично важливе значення для ефективної реалізації особою «особистих» або основоположних прав. Коли йдеться про надзвичайно важливий аспект існування особи або її ідентичності, допустимі межі, які дозволяються державі, будуть обмежені. Тим не менш, у разі неможливості досягнення консенсусу між державами-членами Ради Європи як щодо відносної важливості інтересу, що розглядається, так і щодо оптимального способу його захисту, допустимі межі будуть ширшими (див. згадану вище справу «С. і Марпер проти Сполученого Королівства» (*S. and Marper v. the United Kingdom*), пп. 101-102). Значні межі розсуду також допускатимуться у разі, коли держава повинна збалансувати приватні та публічні інтереси, які конкурують між собою або з різними правами за Конвенцією (див. згадану вище справу «Обст проти Німеччини» (*Obst v. Germany*), п. 42).

(β) Право на приватне та сімейне життя

126. Що стосується права на приватне та сімейне життя, Суд наголошує на важливості для осіб мати можливість вільно приймати рішення з приводу того, як вести своє приватне та сімейне життя. У зв'язку з цим повторно наголошується, що відповідно до статті 8 також надається охорона прав на самореалізацію як у формі особистого розвитку (див. справу «Крістін Гудвін проти Сполученого Королівства» (*Christine Goodwin v. the United Kingdom*) [Велика Палата], № 28957/95, п. 90, ECHR 2002-VI), так і з точки зору права на встановлення та розвиток відносин з іншими людьми та навколишнім світом, при цьому поняття особистої автономії є важливим принципом, що береться за основу при тлумаченні гарантій, які викладені в такому положенні (див. справу «Прітті проти Сполученого Королівства» (*Pretty v. the United Kingdom*), № 2346/02, п. 61, ECHR 2002-III). Таким чином, само по собі зрозумілим є те, що право особи на шлюб і право

відкрито повідомляти про такий вибір охороняються Конвенцією, зокрема статтею 8, яка читається в світлі інших відповідних статей (див. пункт 108 вище).

(γ) Обов'язок держави охороняти автономність Церкви

- Обсяг автономності релігійних спільнот

127. Що стосується автономності груп віросповідання, Суд звертає увагу на те, що релігійні спільноти традиційно і в цілому існують у формі організованих структур. Коли мова йде про організацію релігійної спільноти, стаття 9 Конвенції має тлумачитися в світлі статті 11, згідно з якою громадське життя охороняється від невиправданого втручання держави. Якщо розглядати в цілому аспект, право віруючих на свободу віросповідання, то воно дає сподівання, що їм дозволятиметься вільна свобода асоціації без свавільного втручання держави. Автономне існування релігійних спільнот є необхідною умовою плюралізму в демократичному суспільстві і, таким чином, є питанням, обумовленим самою суттю захисту, який надається відповідно до статті 9 Конвенції. Найважчий прями́й інтерес не лише щодо фактичної організації таких спільнот, а й також щодо ефективної реалізації всіма їхніми активними членами права на свободу віросповідання. Коли організаційне життя спільноти не охороняється статтею 9 Конвенції, всі інші аспекти свободи віросповідання особи стають уразливими (див. справу «Хасан та Чауш проти Болгарії» (*Hasan and Chaush v. Bulgaria*), яка згадується вище, п. 62; справу «Кафедральний собор Бессарабії та інші проти Молдови» (*Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova*), № 45701/99, п. 118, ECHR 2001-XII; та справу «Святий Синод Православної Церкви Болгарії (Митрополит Інокентій) та інші проти Болгарії» (*Holy Synod of the Bulgarian Orthodox Church (Metropolitan Inokentiy) and Others v. Bulgaria*), №№ 412/03 та 35677/04, п. 103, рішення від 22 січня 2009 року).

128. Якщо розглядати більш конкретно внутрішню автономність релігійних груп, стаття 9 Конвенції не охоплює право на непогодження всередині релігійної спільноти; у разі будь-якої доктринальної або організаційної незгоди між релігійною спільнотою та одним із її членів свобода віросповідання особи реалізується як можливість вільно припинити членство у такій спільноті (див. згадану вище справу «Міролюбиви та інші проти Латвії» (*Miroļubovs and Others v. Latvia*), п. 80). Крім того, в цьому контексті Судом неодноразово наголошувалося на функції держави як нейтрального та неупередженого організатора реалізації права на сповідання різних релігій, віровчень та вірувань, а також зазначалося, що така роль сприяє підтриманню правопорядку, гармонічності релігій та толерантності до них в демократичному суспільстві, зокрема між групами опонентів (див. серед інших джерел згадану вище справу «Хасан та Чауш проти Болгарії» (*Hasan and Chaush v. Bulgaria*), п. 78, та справу «Лейла Шахін проти Туреччини» (*Leyla Şahin v. Turkey*) [Велика Палата], № 44774/98, п. 107, ECHR 2005-XI). Повага до автономності релігійних спільнот, яка визнається державою, передбачає, зокрема, що держава має визнавати право таких спільнот реагувати відповідно до своїх власних правил та з урахуванням власних інтересів на будь-які прояви невдоволення осіб, які виникають в їх середовищі і які можуть ставити під загрозу їхню злагоду, імідж або єдність. Тому до завдання національних органів влади не входить виконання функцій арбітра між релігійними спільнотами та різними групами невдоволених осіб, які існують або можуть з'являтися всередині них (див. згадану вище справу «Синдікатул «Пєсторул чел Бун» проти Румунії» (*Sindicatul «Păstorul cel Bun» v. Romania*), п. 165).

129. Крім того, Суд повторно зазначає, що за винятком нечисленних особливих випадків право на свободу віросповідання, яке гарантується відповідно до Конвенції, виключає будь-яку свободу дій з боку держави при визначенні, чи є законними релігійні вірування або засоби, які були використані для вираження таких вірувань (див. згадану

вищу справу «Хасан та Чауш проти Болгарії» (*Hasan and Chaush v. Bulgaria*), пп. 62 та 78). Крім того, принцип релігійної автономності забороняє державі зобов'язувати релігійну спільноту приймати або виключати певну особу або доручати певній особі конкретний релігійний обов'язок (див. з відповідними відмінностями справу «Свято-Михайлівська Парафія проти України», № 77703/01, п. 146, рішення від 14 червня 2007 року).

130. Насамкінець, коли йдеться про питання стосовно відносин між державою та релігіями, думка про які може обґрунтовано та в значній мірі різнитися в демократичному суспільстві, ролі національного органу, який приймає рішення, має надаватися особлива важливість (див. згадану вище справу «Лейла Шахін проти Туреччини» (*Leyla Şahin v. Turkey*), п. 109). Це, зокрема, матиме місце, коли практика в європейських країнах характеризується великою різноманітністю конституційних моделей, які регулюють відносини між державою та релігійними конфесіями (див. згадану вище справу «Сіндікатул «Песторул чел Бун» проти Румунії» (*Sindicatul «Păstorul cel Bun» v. Romania*), п. 138).

- Обов'язок лояльності

131. Судом визнається, що внаслідок своєї автономності релігійні спільноти можуть вимагати певного ступеня лояльності від тих, хто працює на них або представляє їх. В цьому контексті Судом уже було враховано, що характер посади, яку обіймають такі особи, є важливим елементом, що має враховуватися при оцінці співмірності відповідного заходу, який вживається державою або відповідною релігійною організацією (див. згадану вище справу «Обст проти Німеччини» (*Obst v. Germany*), пп. 48-51, та згадану вище справу «Шют проти Німеччини» (*Schüth v. Germany*), п. 69). Зокрема, спеціальні завдання, покладені на відповідну особу, що належить до релігійної організації, мають бути відповідним чином враховані при визначенні того, чи поширюється на таку особу підвищений обов'язок лояльності.

- Обмеження автономності

132. Було зазначено, що самого твердження релігійної спільноти щодо наявності фактичної або потенційної загрози її автономності недостатньо для того, аби будь-яке втручання в права її членів на повагу до їхнього приватного або сімейного життя було сумісним з положеннями статті 8 Конвенції. Крім того, відповідна релігійна спільнота має також довести з посиланням на обставини конкретної справи, що стверджуваний ризик є можливим і значним, а також що оскаржуване втручання в право на повагу до приватного життя не виходить за межі того, що необхідно для усунення такого ризику, і не слугує будь-якій іншій меті, не пов'язаній з реалізацією автономності релігійної спільноти. Зазначене також не повинно впливати на суть права на приватне та сімейне життя. Національні суди мають забезпечити, аби такі умови були виконані шляхом проведення глибинного аналізу обставин справи та ретельного урівноваження (балансування) відповідних конкуруючих інтересів (див. з відповідними відмінностями згадану вище справу «Сіндікатул «Песторул чел Бун» проти Румунії» (*Sindicatul «Păstorul cel Bun» v. Romania*), п. 159).

(ii) Застосування зазначених вище принципів до цієї справи

133. При застосовуванні таких принципів до цієї справи Суд вважає за необхідність врахувати наступні фактори.

134. Суд, перш за все, звертає увагу на те, що заявник отримав звільнення від обов'язку безшлюбності від Ватикану після публікації статті в газеті. Таким чином, будучи одночасно одруженим чоловіком та священником, він у такому статусі певний час залишався в невизначеній ситуації. З одного боку, його статус як рукопокладеного священника не змінився з точки зору Церкви, принаймні офіційно, і з огляду на обставини він все ще міг вважатися представником Католицької Церкви, оскільки все ще навчав католицизму. З іншого боку, він був одружений і відомий як колишній священник. Крім того, слід врахувати, що його заробітна плата як вчителя виплачувалася державою, проте опосередковано, оскільки Урядом було зазначено, що на час розгляду справи вчителі релігійної освіти отримували свою заробітну плату безпосередньо від Католицької Церкви, якій держава передавала необхідні кошти у формі субсидій.

135. Як би там не було, Суд дотримується думки, що шляхом підписання своїх наступних трудових договорів заявник свідомо і добровільно приймав підвищений обов'язок лояльності перед Католицькою Церквою, який обмежував обсяг його права на повагу до його приватного та сімейного життя в певній мірі. Такі договірні обмеження допускаються відповідно до Конвенції, коли вони приймаються вільно (див. згадану вище справу «*Роммельфангер проти Німеччини*» (*Rommelfanger v. Germany*)). Насправді з точки зору інтересу Церкви в підтриманні цілісності своїх заповітів навчання католицизму молоді може вважатися критично важливою функцією, що потребує особливої відданості. Суд не було переконано в тому, що на момент публікації статті в газеті *La Verdad* договірний обов'язок лояльності заявника припинив своє існування. Навіть якщо статус заявника як одруженого священника був невизначеним, наявність обов'язку лояльності все ще можливо було очікувати на тій підставі, що єпископ визнав його відповідним представником для навчання католицизму.

(б) Публічний розголос, наданий заявником своїй ситуації як одруженого священника

136. Суд, перш за все, звертає увагу на те, що статтю про погляди та сімейне життя заявника опублікував не сам заявник, а журналіст, який писав про зібрання Руху за необов'язковий цілбат, а також долучив фотографію заявника та його сім'ї і надав описання поглядів, яких дотримувалися колишні священники, у тому числі заявник. Тим не менш, слід зазначити, що на відміну від заявника більшість інших учасників зібрання уникали контактів з пресою. Що стосується питання, чи заявник навмисно позував на зазначеному знімку – момент, який також оскаржується сторонами. Суд вважає, що відповідь на це питання не має істотного значення. Навіть коли припустити, що фотографію було зроблено без згоди заявника, слід зазначити, що в матеріалах справи відсутні жодні докази, які б вказували на те, що заявник оскаржував свій виступ у пресі за допомогою механізмів, якими він може скористатися відповідно до національного законодавства. Судом встановлено, що коли він вирішив не відмовлятися від публікації про свої сімейні обставини та його зв'язок з тим, що, на думку єпископа, було спрямовано на протест зібрання, він розірвав тісні узи довіри, які були необхідні для виконання довірених йому завдань. Враховуючи важливість вчителів релігійної освіти для всіх груп віросповідання, не слід дивуватися тому, що таке розірвання матиме певні наслідки. Таким чином, Суд вбачає в звільненні через тринадцять років після того, як заявник звернувся зі своїм проханням і одразу після того, як було опубліковано статтю в пресі, є елементом стягнення, яке було накладене на заявника в результаті його поведінки.

137. На думку Суду, церква або релігійна спільнота має вагомі підстави очікувати особливої лояльності від вчителів релігійної освіти, оскільки вони можуть вважатися представниками певної церкви або релігійної спільноти. Наявність розбіжностей між

ідеями, які мають викладатися, та особистими віруваннями вчителя може призвести до виникнення питання щодо довіри, коли викладач активно і публічно виступатиме проти відповідних ідей (див. з відповідними відмінностями згадану вище справу «*Zibenhar проти Німеччини*» (*Siebenhaar v. Germany*), п. 46). Таким чином, у цій справі проблема полягає в тому, що заявник міг сприйматися як такий, що обстоює свій спосіб життя і виступає за зміну правил Церкви, а також що він відкрито критикує такі правила.

(γ) Публічний розголос, наданий заявником своєму членству в Русі за необов'язковий цілібат; зауваження, що стосуються цього

138. Незважаючи, що сторони погодилися з тим, що той факт, що заявник був одружений і мав п'ятьох дітей був загальновідомим, залишається незрозумілим, у якій мірі про його членство в організації, цілі якої були несумісними з офіційною доктриною Церкви, було також відомо широкому загалу до того, як було опубліковано статтю. В цьому контексті, на думку Суду, враховувати особливий зміст того, чому навчав заявник, немає необхідності. Вчителя релігійної освіти, який входить до складу і публічно надає підтримку організації, яка обстоює ідеї, що суперечать вченню такої релігії, слід відрізнити, наприклад, від вчителя мови, який одночасно є членом Комуністичної партії (див. справу «*Фогт проти Німеччини*» (*Vogt v. Germany*), заява серії А № 323, рішення від 26 вересня 1995 року). У попередній справі підвищений обов'язок лояльності виправдовувався з огляду на той факт, що з метою збереження довіри навчання релігії має здійснюватися особою, спосіб життя та публічні заяви якої не розходяться кардинально з відповідною релігією, особливо коли припускається, що релігією має керуватися приватне життя та особисті вірування її послідовників (див. Директиву 2000/78/ЄС; згадану вище справу «*Шют проти Німеччини*» (*Schüth v. Germany*), п. 40; згадану вище справу «*Обст проти Німеччини*» (*Obst v. Germany*), п. 27; та згадану вище справу «*Ломбарді Валлаурі проти Італії*» (*Lombardi Vallauri v. Italy*, п. 41). З цієї причини лише самого факту відсутності будь-яких доказів, які б вказували на те, що заявник на своїх уроках навчав чомусь несумісному з доктриною Католицької Церкви, недостатньо для того, щоб зробити висновок, що він дотримувався свого підвищеного обов'язку лояльності (див. згадану вище справу «*Фогт проти Німеччини*» (*Vogt v. Germany*)).

139. Що стосується заяв, які приписуються заявнику після публікації статті в газеті, слід зазначити, що в статті зазначалося, що відповідні зауваження були зроблені чотирма названими учасниками заходу, одним із яких був заявник, про якого, між іншим, було сказано в статті, що він є колишнім директором семінарії. Як зазначається в статті, ці четверо учасників, включно із заявником, висловили свою підтримку контрацепції та свою незгоду з позиціями Католицької Церкви з інших питань, таких як аборт, контроль народжуваності та необов'язковий цілібат священників.

140. На думку Суду, такого роду зауваження, без сумніву, лежать в площині свободи висловлення поглядів, яка охороняється відповідно до статті 10 Конвенції. Тим не менш, навіть якщо зауваження не бралися до уваги національними судами (див. пункт 106 вище), це не означає, що Католицька Церква не могла вжити заходів у зв'язку з ними в рамках реалізації своєї автономності, яка також охороняється Конвенцією відповідно до статті 9. У зв'язку з цим Суд відзначає, що при оцінці серйозності поведінки особи, яка є працівником Церкви, необхідно брати до уваги зв'язок між діяльністю особи та офіційно проголошеною місією Церкви (див. згадану вище справу «*Шют проти Німеччини*» (*Schüth v. Germany*), п. 69). В цій справі такий зв'язок явно є дуже тісним.

141. Отже, заявник добровільно увійшов до кола осіб, які були зобов'язані з причин збереження довіри дотримуватися обов'язку лояльності перед Католицькою Церквою, таким чином в певній мірі обмеживши своє право на повагу до приватного життя. На думку Суду, той факт, що заявник був публічно помічений як учасник рухів, які

заперечували католицьку доктрину, явно розходиться з таким обов'язком. Крім того, майже немає сумніву в тому, що заявник як колишній священик та директор семінарії, знав або мав знати про сутність та значення такого обов'язку (див. з відповідними відмінностями згадану вище справу «*Обст проти Німеччини*» (*Obst v. Germany*), п. 50).

142. Крім того, Суд дотримується погляду, що зміни, які були привнесені внаслідок широкого розголосу, якого набули членство заявника в Русі за необов'язковий celibat та зауваження, які з'явилися в статті, мали ще важливіше значення, оскільки заявник навчав молодь, яка не була достатньо зрілою для того, аби розрізнити інформацію, що була частиною доктрини Католицької Церкви, від тієї, що відповідала власне особистій думці заявника.

(δ) Відповідальність держави як роботодавця

143. Суд надалі зазначає, що на відміну від ситуації, яка склалася в трьох німецьких справах, що згадувалися вище, а саме: «*Зібенхар проти Німеччини*», «*Шют проти Німеччини*» (*Schiith v. Germany*) та «*Обст проти Німеччини*» (*Obst v. Germany*), в яких заявники наймалися за трудовим договором їхніми відповідними церквами, заявник в цій справі, як і всі вчителі релігійної освіти в Іспанії, наймався за трудовим договором і отримував оплату за свою працю від держави. Тим не менш, цей аспект не має такого значення, щоб впливати на обов'язок лояльності, покладений на заявника Католицькою Церквою, або на заходи, які остання має право вживати у разі порушення такого обов'язку. Цей аналіз підтверджується тим фактом, що в більшості держав-членів Ради Європи церкви та відповідні релігійні спільноти мають повноваження спільно приймати рішення або навіть виконують виключну функцію щодо призначення або звільнення вчителів релігійної освіти незалежно від того, якою установою фінансується таке навчання прямо або опосередковано (див. пункт 67 вище).

(ε) Суворість санкції

144. Суд уже раніше визнавав особливу важливість, хоч і дещо в іншому контексті, того факту, що працівник, який був звільнений церковним роботодавцем, матиме обмежені можливості при пошуку нової роботи. Це особливо стосується випадків, коли роботодавець має домінуюче становище у відповідній сфері діяльності і коли йому надається право на певні відхилення від звичайного права, або коли звільнений працівник має спеціальні кваліфікації, які ускладнюють, якщо не унеможливають, пошуки нової роботи, окрім працевлаштування в церкві, як це відбулося у випадку заявника (див. з відповідними змінами згадану вище справу «*Шют проти Німеччини*» (*Schiith v. Germany*), п. 73).

145. Що стосується наслідків не продовження трудового договору із заявником для самого заявника, безсумнівно, що це рішення стало санкцією, яка спричинила серйозні наслідки для його приватного та сімейного життя. Тим не менш, у своїй записці єпископ врахував ці складнощі, вказуючи на те, що заявник має право на отримання допомоги по безробіттю (див. пункт 19 вище). З цього приводу слід зазначити, що після не продовження дії укладеного з ним договору заявник дійсно отримав таку допомогу.

146. Наслідки для заявника також слід розглядати в світлі того факту, що він свідомо поставив себе в ситуацію, яка була несумісною з постулатами Церкви. З огляду на його колишні обов'язки в структурі Церкви заявнику було відомо про такі правила, і він знав, що його поведінка поставить його в сумнівну ситуацію щодо єпископа, враховуючи, що продовження дії укладеного з ним договору залежало від рішення останнього. Тому йому слід було очікувати, що добровільний розголос його членства в Русі за необов'язковий celibat не мине без наслідків для його договору. Суд звертає увагу на те, що, навіть

незважаючи на той факт, що заявник попередньо не отримав будь-якого попередження до того, як рішення про непродовження дії договору було прийнято, він знав, що дія його договору щороку продовжується на новий строк у разі отримання погодження від єпископа. Отже, це передбачало можливість, що останній регулярно оцінюватиме виконання заявником його підвищеного обов'язку лояльності. Насамкінець слід зазначити, що заявнику з цього приводу було відомо, що Церквою вже була проявлена толерантність, коли йому було дозволено навчати католицизму протягом шести років, тобто протягом всього часу, поки його особиста ситуація, яка була несумісною з заповідями такої релігії, залишалася поза увагою широкого загалу. Крім того, слід зацентувати на тому, що в цілях цієї справи менш обмежувальний захід для заявника зазвичай не мав би такої самої дії з огляду на збереження довіри до Церкви. Тому слід визнати, що наслідки рішення не продовжувати дію укладеного з ним договору не були надмірними з огляду на обставини у цій справі, враховуючи, зокрема, той факт, що заявник свідомо поставив себе в ситуацію, яка є повністю протилежною постулатам Церкви.

(ζ) Перегляд національними судами

147. Насамкінець, що стосується перегляду, який був проведений національними судами, слід зазначити, що в той час, коли стаття 8 не містить жодних чітких процесуальних вимог, Суд не може належним чином визначити, чи були причини, на які послалися національні органи влади для виправдання своїх рішень, «достатніми» в цілях пункту 2 статті 8, якщо одночасно з цим не буде визначено, чи міг процес прийняття рішень, якщо розглядати його в цілому, надати заявнику необхідні засоби захисту його інтересів (див. справу «*В. проти Сполученого Королівства*» (*W. v. the United Kingdom*), пп. 62 та 64, заява серії А № 121, рішення від 8 липня 1987 року; справу «*Ельсхольц проти Німеччини*» (*Elsholz v. Germany*) [Велика Палата], № 25735/94, п. 52, ECHR 2000-VIII; та справу «*Захін проти Німеччини*» (*Sahin v. Germany*) [Велика Палата], № 30943/96, п. 68, ECHR 2003-VIII).

148. В цій справі Суд зазначає, що з самого початку заявник був здатен оскаржити непродовження дії укладеного з ним договору до суду з розгляду трудових спорів, а потім – до Високого суду правосуддя Мурсії, який розглянув законність оскаржуваних заходів відповідно до загального права, беручи до уваги церковне право, і зважив суперечливі інтереси заявника та Католицької Церкви (див. з відповідними відмінностями згадану вище справу «*Зібенхар проти Німеччини*» (*Siebenhaar v. Germany*), згадану вище справу «*Шютт проти Німеччини*» (*Schüth v. Germany*), п. 59, і згадану вище справу «*Обст проти Німеччини*» (*Obst v. Germany*), п. 45). В якості останньої інстанції заявник мав можливість подати апеляційну скаргу *amparo* до Конституційного Суду.

149. У зв'язку з цим Суд відзначає, що у праві Іспанії поняття автономності релігійних спільнот було доповнено принципом релігійного нейтралітету держави, який закріплений в пункті 3 статті 16 Конституції. Цей принцип забороняє національним органам державної влади приймати рішення по суті таких релігійних понять, як «скандал» або цілібат священників. Слід зазначити, що обов'язок дотримання нейтральності не є необмеженим, як було вказано Конституційним Судом у своєму рішенні, що питання в таких справах полягає в урівноваженні вимог релігійної свободи та релігійного нейтралітету держави з судовим захистом основоположних прав вчителів та їх трудових відносин. Таким чином, у справі, що стосується рішення не продовжувати дію договору з вчителем релігійної освіти з причини укладення заявницею, яка перебувала у цивільному шлюбі з розлученим чоловіком, Конституційним Судом було визнано порушення права скажника не бути

підданим дискримінації та її права на повагу до свободи думки щодо шлюбу та недоторканності її особистого та сімейного життя (див. пункт 62 вище).

150. В цій справі, яка є подібною, проте може бути відокремлена за важливими аспектами від інших справ, національними судами було встановлено, що в частині, в якій обґрунтування рішення про не продовження дії договору було суто релігійним, вони мали обмежитися встановленням факту поваги до відповідних основоположних прав у цій справі. Зокрема, після ретельного аналізу фактів, Конституційний Суд дотримувався думки, що обов'язок дотримання нейтральності держави не дозволяв йому приймати рішення щодо поняття «скандал», яке було використане єпископом для відмови у не продовженні дії договору заявника, або рішення по суті щодо необов'язковості celibату священників, обстоювалося заявником. Тим не менш, ним було проаналізовано обсяг втручання в права заявника і зроблено висновок, що воно не було ані недомірним, ані неконституційним, а натомість могло бути виправдане з огляду на повагу до законного здійснення Католицькою Церквою своєї релігійної свободи в її колективному або суспільному вимірі у взаємозв'язку з правом батьків обирати релігійну освіту для своїх дітей (див. пункт 43 вище). Навіть коли батьки дітей, які відвідували класи заявника, висловили свою підтримку після широкого розголосу, якого набула ситуацій заявника, Суд вважає, що аргументи Єпархії не були необґрунтованими, оскільки вона намагалася захистити цілісність свого вчення.

151. У світлі наведеного вище, Суд визнає, що національними судами були враховані всі відповідні фактори, і навіть якщо вони не наголошували на праві заявника на свободу висловлення поглядів (див. пункт 45 вище), вони ретельно і комплексно зважили відповідні інтереси (див. з відповідними відмінностями згадану вище справу «*Обст проти Німеччини*» (*Obst v. Germany*), п. 49) з урахуванням обмежень, що покладаються на осіб у рамках необхідної поваги до автономності Католицької Церкви. Висновки, які були таким чином зроблені, не здаються Суду необґрунтованими, зокрема в світлі того факту, що заявнику, оскільки він був священником та директором семінарії, було або мало бути відомо в момент отримання завдання з навчання католицизму про потенційні наслідки наявності підвищеного обов'язку лояльності перед Католицькою Церквою, яким він був таким чином пов'язаний, зокрема в цілях збереження довіри до його вчення (див. з відповідними відмінностями згадану вище справу «*Обст проти Німеччини*» (*Obst v. Germany*), п. 50). Той факт, що Конституційним Судом був проведений ретельний аналіз, є більш ніж очевидним, оскільки дві окремих думки незгоди були додані до його рішення. Отже, це показує, що суд проаналізував питання в різних аспектах, відмовляючись при цьому робити висновок щодо суті принципів, яких дотримується Церква. Що стосується автономності Церкви, слід зазначити з огляду на аналіз, який був проведений національними судами, що вона не була неналежним чином використана в цій справі. Інакше кажучи, рішення єпископа не пропонувати продовження дії договору з заявником не слід вважати таким, що було недостатньою мірою мотивованим, свавільним або постановленим в цілях, не пов'язаних з реалізацією автономності Католицької Церкви.

(e) Висновок

152. На завершення, враховуючи допустимі межі свободи розсуду, які надаються державі в цій справі, Суд вважає, що втручання в право заявника на повагу до його приватного життя не було неспівмірним.

153. Таким чином, порушення статті 8 Конвенції допущено не було.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 14, ВЗЯТОЇ РАЗОМ ЗІ СТАТТЕЮ 8 КОНВЕНЦІЇ, ТА СТАТЕЙ 9 ТА 10, ВЗЯТИХ ОКРЕМО АБО РАЗОМ ЗІ СТАТТЕЮ 14 КОНВЕНЦІЇ

154. Заявник скаржився, що в рішенні не продовжувати дію його договору було несправедливо надано перевагу праву Церкви на релігійну автономність і свободу об'єднань порівняно з його правом на повагу до приватного життя. На думку заявника, таким чином в інтересах релігійних організацій було створено нове «право на звільнення» дискримінаційного характеру.

155. Суд вважає, що ці скарги пов'язані зі скаргою за статтею 8, що розглядалася вище. Враховуючи фактичні обставини, встановлені з цього приводу (див. пункти 152 та 153 вище), він не вважає необхідності вивчати їх окремо (див. серед інших джерел рішення у справі «*Мартінес Мартінес проти Іспанії*» (*Martínez Martínez v. Spain*), № 21532/08, п. 57, рішення від 18 жовтня 2011 року).

НА ЦИХ ПІДСТАВАХ СУД:

1. **Постановляє дев'ятьма голосами проти восьми, що не було допущено порушення статті 8 Конвенції;**
2. **Постановляє чотирнадцятьма голосами проти трьох, що немає необхідності окремо розглядати скарги за статтею 14, взятою разом зі статтею 8 Конвенції, а також статтями 9 та 10, взятими окремо або разом зі статтею 14 Конвенції.**

Вчинено англійською та французькою мовами і вручено під час відкритого судового засідання в Будинку Прав Людини в Страсбурзі 12 червня 2014 року відповідно до пунктів 2 та 3 правила 77 Регламенту Суду.

Джоан Каллеверт (Johan Callewaert)
Заступник секретаря

Дін Шпільманн (Dean Spielmann)
Голова

Згідно з пунктом 2 статті 45 Конвенції та пунктом 2 правила 74 Регламенту Суду до цього рішення додаються окремі думки суддів, а саме:

- (a) Спільна окрема думка незгоди суддів Шпільманна, Сайо, Каракаса, Лемменса, Єдерблома, Вехабовіча, Дедова та Сайса Арнайса;
- (b) Спільна окрема думка незгоди суддів Шпільманна, Сайо, Лемменса;
- (c) Окрема думка незгоди судді Сайо;
- (d) Окрема думка незгоди Судді Дедова.

**СПІЛЬНА ОКРЕМА ДУМКА НЕЗГОДИ СУДДІВ ШПІЛЬМАННА, САЙО,
КАРАКАСА, ЛЕММЕНСА, ЄДЕРБЛОМА, ВЕХАБОВІЧА, ДЄДОВА ТА САЙСА
АРНАЙСА**

1. На жаль, ми не можемо погодитися з думкою більшості щодо відсутності порушення статті 8 Конвенції у цій справі.

У нас виникла незгода майже стосовно кожного аспекту справи: встановлення фактичних обставин, характеристика фактичних обставин у світлі статті 8 та застосування статті 8 до фактичних обставин справи.

А. Фактичні обставини

2. У пункті 104 рішення більшістю зазначається, що заявник у Конституційному Суді наполягав на тому, що причина не продовження дії укладеного з ним договору полягала в «його позиції як члена Руху за необов'язковий целібат та його поглядах, які не узгоджувалися з обітницею безшлюбності католицьких священників». Ми дещо інакше розуміємо твердження заявника. На нашу думку, він наполягав на тому, що припинення його трудових відносин, в першу чергу, було зумовлено тим фактом, що він надав широкого розголосу його позиції як члена Руху за необов'язковий целібат, а в другу чергу – його публічним виступом як одруженого священника. Конституційний Суд, зі свого боку, відзначив, що суди нижчих інстанцій пов'язали припинення трудових відносин заявника з газетною статтею, в якій було розкрито той факт, що він був одружений і мав п'ятьох дітей, а також з його членством та участю в Русі, який заперечував певні заповіді Католицької Церкви. З іншого боку, він виходив з фактичних обставин, які були встановлені стосовно цих двох питань (див. пункт 41 рішення нашого Суду).

3. Ми погоджуємося з більшістю в тому, що в жодному з національних рішень немає вказівки на те, що заяви, які нібито були зроблені для журналіста чотирма членами Руху, в тому числі заявником, на підтримку необов'язкового целібату священників, або критичні заяви, які були зроблені неназваними членами Руху про аборт, контроль народжуваності, розлучення та секс, були враховані національними судами як підстава для не продовження дії договору, укладеного з заявником (див. пункт 106 рішення). Отже, ми доходимо висновку, що припинення договору не було спричинене будь-якою критикою, яка була публічно висловлена заявником, а ґрунтувалося лише на його сімейній ситуації та його членстві в об'єднанні одружених священників.

4. В інших місцях в судовому рішенні більшість доходить висновку, що «заявник міг сприйматися як такий, що обстоює свій спосіб життя і *виступає* за зміну правил Церкви» з посиланням на «його відкриту критику таких правил» (див. пункт 137 рішення, додано виділення; див. також пункт 141 рішення: «був помічений у публічних виступах»). Ми не вважаємо, що такий висновок може бути зроблений з фактичних обставин справи.

А. Відповідальність держави за не продовження призначення заявника

5. Незважаючи на те, що жодною зі сторін не було оскаржено відповідальність держави за не продовження призначення заявника, ми вважаємо, що може бути корисним уточнити наш погляд щодо такої відповідальності.

6. Немає сумнівів у тому, що відповідальність держави виникає, якщо порушення одного з прав та свобод, що визначені в Конвенції, є результатом недотримання державою свого зобов'язання відповідно до статті 1 щодо забезпечення таких прав та свобод у своєму національному законодавстві для кожного в межах своєї юрисдикції (див. рішення у справах *«Костелло-Робертс проти Сполученого Королівства»* (*Costello-Roberts v. the United Kingdom*), п. 26, заява серії А № 247-С, рішення від 25 травня 1993 року; *«Вось проти Польщі»* (*Woś v. Poland*) (dec.), № 22860/02, п. 60, ECHR 2005-IV, рішення стосовно прийнятності; та *«Сторк проти Німеччини»* (*Storck v. Germany*), № 61603/00, п. 101, ECHR 2005-V).

7. Як було наголошено судом, держава не може звільнити себе від обов'язків за Конвенцією шляхом делегування повноважень, що пов'язані з такими обов'язками, недержавним органам. Здійснення повноважень держави, яке має наслідки для прав та свобод, що передбачені Конвенцією, ставить питання про відповідальність держави незалежно від форми, в якій такі повноваження могли бути здійснені. Наприклад, справа виглядає саме таким чином, коли держава делегує деякі зі своїх повноважень органу, діяльність якого регулюється за приватним правом (див. згадану вище справу «*Вось проти Польщі (Woś v. Poland)*», п. 72; згадану вище справу «*Сторк проти Німеччини (Storck v. Germany)*», п. 103; справу «*Котов проти Росії (Kotov v. Russia)*», № 54522/00, п. 92, рішення від 3 квітня 2012 року; а також справу «*О'кіфф проти Ірландії (O'Keefe v. Ireland)*» [Велика Палата], № 35810/09, п. 150, рішення від 28 січня 2014 року). Аналогічним чином Конвенція не виключає передачі компетенції відповідно до міжнародного договору міжнародній організації за умови, що і надалі залишатимуться гарантованими передбачені Конвенцією права. Відповідальність держави зберігається навіть після такої передачі (див. справу «*Метьюз проти Сполученого Королівства (Matthews v. the United Kingdom)*» [Велика Палата], № 24833/94, п. 32, ECHR 1999-I).

8. Повертаючись до фактичних обставин цієї справи, ми звертаємо увагу на те, що призначення вчителів католицизму в державних школах регулюється відповідно до положень статті III Угоди від 1979 року між Іспанією та Святим Престолом. Відповідно до положень зазначеної міжнародної Угоди вчителі призначаються компетентним органом державної влади. Тим не менш, цей орган влади має обмежений вибір, він може призначити кандидата лише з числа тих осіб, які були запропоновані ординарієм Єпархії. Крім того, з того ж самого положення впливає, що призначення вчителя не може бути переглянute, якщо він або вона більше не пропонуватиметься церковним органом. Таким чином, держава погодилася на делегування частини своїх повноважень стосовно призначення вчителів у державних школах органу, який не є органом державної влади. Слід звернути увагу на те, що Держава Іспанія вільно зробила такий вибір. Незважаючи на те, що багато держав-членів Ради Європи зробили такий самий вибір, це жодним чином не відображає консенсус у Європі (див. пункт 67 рішення). У будь-якому випадку делегування частини повноважень держави не відкидає той факт, що акт, який оскаржується заявником, а саме – не продовження його призначення, був рішенням, яке було прийняте Міністерством освіти, а не єпископом Картахенським. Стверджуване порушення Конвенції повністю пов'язується з Іспанією, незважаючи на той факт, що Міністерство Іспанії було пов'язане рішенням єпископа не пропонувати заявника на повторне призначення (див. з відповідними відмінностями справу «*Боспхорус Хава Йоллари Туризм ве Тіджарет Анонім Шіркети проти Ірландії (Bosphorus Hava Yollari Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi v. Ireland)*» [Велика Палата], № 45036/98, п. 137, ECHR 2005-VI, а також справу «*Нада проти Швейцарії (Nada v. Switzerland)*» [Велика Палата], № 10593/08, п. 121, ECHR 2012). Крім того, як зазначалося вище, той факт, що Міністерство було пов'язане таким рішенням, виник на правових засадах, які були створені самими органами влади Іспанії.

С. Можливість застосування статті 8

9. Більшістю було визнано, що стаття 8 Конвенції підлягає застосуванню переважно з причини не продовження дії договору, укладеного з заявником, що відобразилося на його професійному житті (див. пункти 109-113 рішення). Ми дозволимо собі не погодитися, вважаючи, що можливість застосування статті 8 не виникла в результаті наслідків рішення про не продовження дії договору, з причин, які призвели до прийняття такого рішення.

10. На нашу думку, не продовження дії трудового договору з заявником було прямим наслідком широкого розголосу, який отримала його ситуація як одруженого священика та його членство в Русі за не обов'язковий цілібат. Нами було встановлено, що ця ситуація є складовою приватного та сімейного життя заявника. Рішення Міністерства ґрунтувалося на непогодженні єпископа з цими аспектами приватного та сімейного життя заявника або, принаймні, на непогодженні єпископа з тим фактом, що ці аспекти отримали широкий розголос. Широкий розголос, який отримала ситуація заявника, на нашу думку, не скасовує той факт, що така ситуація є складовою приватного та сімейного життя заявника. З іншого боку, ми вважаємо, що розкриття особою свого приватного та сімейного життя охороняється правом на повагу до приватного та сімейного життя.

Саме з огляду на цю основоположну підставу рішення Міністерства, ми вважаємо, що право заявника на повагу до приватного та сімейного життя зазнало втручання (у порівнянні з втручанням в здійснення свободи висловлення поглядів відповідно у формі фактичного звільнення та заявленого наміру не здійснювати повторного призначення з причини поглядів заявника, справа «*Фогт проти Німеччини*» (*Vogt v. Germany*), п. 44, заява серії А № 323, рішення від 26 вересня 1995 року, та справа «*Віллі проти Ліхтенштейну*» (*Wille v. Liechtenstein*) [Велика Палата], № 28396/95, п. 50, ECHR 1999-VII).

11. Той факт, що рішення Міністерства не минулося без наслідків, навіть серйозних наслідків, для професійного становища заявника як вчителя, не є вирішальним для нас в частині, в якій мова йде про застосовуваність статті 8. Нам немає необхідності звертатися до більш широкого тлумачення поняття «приватного життя», яке було прийняте більшістю. На нашу думку, справа, що розглядається нашим Судом, не стосується права на працевлаштування заявника, яке вважається складовою права на повагу до його приватного життя. В більш основоположному аспекті вона стосується способу, в який заявник хоче проживати своє приватне та сімейне життя, а також рішення, яке було обумовлене його особистими виборами в цій сфері. Той факт, що рішення мало наслідки для професійного становища заявника, не змінює характер його скарги на порушення прав людини.

D. Втручання держави в основоположні права заявника

12. Ми погоджуємося з більшістю в тому, що рішення Міністерства про нездійснення повторного призначення заявника має бути охарактеризоване як втручання держави по відношенню до прав людини, що надані заявнику, а не як неспроможність держави вжити позитивних заходів для захисту заявника від втручання з боку Церкви (див. пункти 114-116 рішення). Саме втручання з боку держави є безпосереднім предметом ретельного аналізу Суду.

13. Ми хотіли б доповнити, що зазначене вище не обов'язково унеможливило проведення Судом аналізу того факту, чи не порушувало належні заявникові права людини рішення єпископа не пропонувати його для призначення. Саме такий підхід насправді був обраний Конституційним Судом, який зазначив, що якби рішення Єпархії було визнано таким, що порушує основоположні права заявника, відповідний акт Міністерства внаслідок цього мав би бути анульований. Проте не слід відвертати увагу від того, що є основним питання в цій справі: чи була реакція держави на рішення Церкви здійснена з повагою до основоположних прав заявника? Саме дії держави мають бути проаналізовані нашим Судом.

Е. Виправдання втручання

1. «У відповідності до закону»

14. Більшістю було визнано, що оскаржуване втручання було «передбачуваним», враховуючи чинні положення канонічного права (в частині, що стосується реакції єпископа) та Угоди між Іспанією та Святим Престолом (в частині, що стосується наступного рішення Міністерства) (див. пункт 119 рішення).

15. У нас немає такої впевненості щодо першого питання. Насправді заявнику як священику мало бути відомо про обов'язок лояльності, який покладался на нього відповідно до канонічного права. Тим не менш, існують певні тривожні ознаки, які вказують на те, що передбачуваність реакції єпископа була менш очевидною, ніж здавалося з першого погляду. В цьому контексті, ми, як і більшість, спочатку звернули увагу на те, що єпископ, зокрема, покладался на поняття «скандалу» при відмові в непродуктивній дії договору із заявником. Тим не менш, відсутність скандалу була прямо вказана як умова для того, аби він міг продовжувати викладати католицизм, лише в рескрипті від 20 серпня 2007 року, тобто *після* публікації статті, яка надала широкого розголосу ситуації заявника. Чи очікував заявник на такий рескрипт? Крім того, ми звертаємо увагу на те, що пункт 2 канону 804 Кодексу канонічного права передбачає на умовах загального правила, що місцевий ординарій має забезпечувати, аби ті, хто навчають католицизму, «добре розумілися на справжній доктрині, мали підтвердження ведення християнського способу життя і хист до викладацької справи». Коли заявник брав участь у зібранні учасників Руху за неонов'язковий celibat, що стало предметом статті в газеті *La Verdad*, його особиста та сімейна ситуація та його членство в Русі за неонов'язковий celibat були такими ж, як і протягом останніх шести років, і він ніколи не отримував жодного попередження з цього приводу від органів Церкви. Чи міг заявник очікувати на таку реакцію єпископа після стількох років толерантності?

16. Ми не дійшли однозначного висновку з цього питання. Ми вважаємо, що втручання було в будь-якому випадку не виправданим з будь-якої іншої причини, враховуючи наші пояснення, що наводяться нижче.

2. Законна мета

17. Ми погоджуємося з більшістю, що рішення Міністерства переслідувало законну мету (див. пункт 122 рішення).

3. Необхідно в демократичному суспільстві

(а) Загальні принципи

(α) Урівноваження прав та співмірність

18. Ми погоджуємося з принципами, на які зроблено посилання в пунктах 123-125 рішення. Ми хотіли б, зокрема, підкреслити, що коли органи державної влади зіштовхуються з конфліктом між двома основоположними правами, які конкурують між собою, вони повинні переконатися в тому, що у разі обмеження одного (або обох) з таких прав втручання залишиться співмірним з огляду на мету, що переслідується (див. пункт 123). Зокрема, національні суди при розгляді питання щодо співмірності адміністративних актів з огляду на стандарти прав людини мають провести глибинний аналіз обставин справи і вжити заходів для урівноваження (балансування) відповідних конкуруючих

інтересів у відповідності до принципу співмірності (див. з відповідними відмінностями згадану вище справу «Синдікатул «Песторул чел Бун» проти Румунії» (*Sindicatul «Păstorul cel Bun» v. Romania*), [Велика Палата], № 2330/09, п. 159, ECHR 2013, з посиланням на справу «Шют проти Німеччини» (*Schüth v. Germany*), № 1620/03, п. 67, ECHR 2010, та справу «Зібенхар проти Німеччини» (*Siebenhaar v. Germany*), № 18136/02, п. 45, рішення від 3 лютого 2011 року).

19. Крім того, ми хотіли б наголосити на важливості принципу перегляду, який був визнаний Судом у справі «Нада проти Швейцарії» (*Nada v. Switzerland*): з метою вирішення питання, чи були вжиті проти особи заходи співмірними з огляду на законну мету, досягненню якої вони мали сприяти, а також чи були наведені національними органами влади підстави «належними та достатніми». Суд має вивчити, окрім всього іншого, чи було органами влади в достатній мірі враховано особливий характер справи відповідної особи та чи були ними затверджені в контексті допустимих меж свободи їх розсуду заходи, які за своїм покликанням мали привести відповідний правовий режим у відповідність до ситуації такої особи (див. згадану вище справу «Нада проти Швейцарії» (*Nada v. Switzerland*), п. 185). Саме цей принцип становить суть перегляду Судом поведінки національних органів влади в цій справі.

(ii) Автономність релігійних спільнот

20. Ця справа поставила питання щодо обсягу, в якому держава має поважати автономність релігійної спільноти, наприклад Католицької Церкви. Більшість посилається на сукупність засад (пункти 127-130 рішення), з якими ми не погоджуємося. Тим не менш, ми хотіли б нагадати про деякі інші засади, які, як вбачається, мають особливий стосунок до цієї справи.

21. Коли спір щодо дії релігійної спільноти виноситься на розгляд світського суду, такий суд має забезпечити, аби автономність такої спільноти могла бути дотримана у відповідності до чинного законодавства, у тому числі Конвенції. Автономність релігійних спільнот не є абсолютною. Тому суди не повинні обмежуватися, наприклад, виключно вивченням факту наявності рішення, яке було прийнято компетентним релігійним органом, і після цього прив'язувати цивільні наслідки до такого рішення (див. справу «Ломбарді Валлаурі проти Італії» (*Lombardi Vallauri v. Italy*), № 39128/05, п. 51, рішення від 20 жовтня 2009 року). Проте насправді принцип автономності не забороняє судам проводити перегляд з офіційної точки зору для визначення того, чи є рішення релігійної спільноти належним чином мотивованим, чи не є воно свавільним та чи було воно прийнято в цілях, які є не пов'язаними з реалізацією автономності відповідної групи віросповідання (для порівняння див. там само, пункти 52-54). Якщо поглянути з більш суттєвої точки зору, в той час, коли суди не мають своїм завданням вивчення релігійних підстав рішення, яке було прийняте релігійною спільнотою (див. там само з відповідними відмінностями пункт 50), вони мають встановити, що рішення не спричиняє наслідків, які становлять неспівмірне втручання в основоположні права тих, хто зазнає таких наслідків в результаті цього рішення (див. пункт 18 вище).

22. Такі принципи, зокрема, підлягають застосуванню, коли особу було звільнено після прийняття рішення церковним органом на основі подій, які стосуються реалізації особою прав людини. В той час, коли насправді відповідно до Конвенції роботодавця, моральні принципи (*етос*) якого ґрунтуються на релігії або на філософському віровченні, може встановлювати спеціальні обов'язки лояльності, рішення про звільнення, яке ґрунтувалося на порушенні такого обов'язку, особливо коли воно було зумовлено подіями, що пов'язані з реалізацією передбачених Конвенцією прав, має підпадати під таку форму судового розгляду, яка передбачає належне урівноваження права релігійної

спільноти на повагу до своєї автономності по відношенню до прав людини, що надаються особі у відповідності до принципу домірності (див. з відповідними відмінностями справу «*Обст проти Німеччини*» (*Obst v. Germany*), № 425/03, п. 43, рішення від 23 вересня 2010 року; згадану вище справу «*Шют проти Німеччини*» (*Schiith v. Germany*), пп. 57 та 69; а також згадану вище справу «*Зібенхар проти Німеччини*» (*Siebenhaar v. Germany*), п. 40). Ці принципи є ще більш відповідними, коли рішення про звільнення приймається *органом влади держави* на основі зобов'язальної пропозиції або висновку церковного органу.

(b) Необхідність втручання в цій справі

23. У пунктах 133-152 рішення більшості наведені причини, відповідно до яких вони дійшли висновку, що втручання в право заявника на повагу до його приватного життя не було неспівмірним. У цій частині судового рішення було зроблено низку заяв, з якими ми не погоджуємося. Насправді ми наполягаємо на достатньо відмінному обґрунтуванні. Як альтернативу критиці висновку більшості ми віддаємо перевагу викладу свого власного обґрунтування включно з деякими критичними коментарями щодо обґрунтування більшості. Ми хотіли б розпочати з аналізу поведінки національних органів влади, зокрема в світлі їхнього обов'язку поважати принцип домірності. Після цього ми повернемося до перегляду, який, на нашу думку, мав би бути проведений Судом. Наприкінці ми надамо свої висновки щодо вимоги «необхідності в демократичному суспільстві».

(i) Реакція національних органів влади на рішення єпископа Картахенського

24. Міністерство освіти визнало рішення єпископа Картахенського не пропонувати заявнику продовження його призначення як юридичну перепону такому продовженню. Таким чином, Міністерство застосувало Угоду від 1979 року між Іспанією та Святим Престолом, відповідно до якої призначення вчителів католицизму залежить від пропозиції ординарія Єпархії. В частині, в якій у рішенні єпископа зазначається, що згідно з інформацією від Католицької Церкви заявник надалі не вважається таким, що відповідає вимогам для викладання католицизму, це питання могло бути законно вирішено виключно на власний розсуд єпископа. Насправді, визнаючи зобов'язальний характер рішення єпископа, Міністерство в повній мірі втілило принцип релігійного нейтралітету держави, який закріплений в статті 16 Конституції Іспанії – принцип, який також впливає зі свободи віросповідання, яка гарантується відповідно до статті 9 Конвенції (див. пункт 128 рішення). Тому рішення не продовжувати дію договору з заявником як викладачем католицизму та етики не є як таке несумісним з Конвенцією. Іншими словами, втручання держави в право заявника на повагу до приватного та сімейного життя, на нашу думку, ґрунтується на відповідних підставах. Ми хотіли б доповнити, що з цієї причини нам немає необхідності досліджувати, чи міг заявник законно розглядатися як такий, що порушив свій обов'язок лояльності перед Церквою. Ця складова відіграє провідну роль у обґрунтуванні більшості. На нашу думку, це – питання, про яке можна було б дискутувати в церковному суді. Для нас достатньо відзначити, що єпископ вважав, що заявник надалі не відповідав вимогам для викладання католицизму та етики незалежно від того, з яких підстав він зробив такий висновок: така оцінка не може бути переглянута національними судами і аналогічним чином не може бути проаналізована нашим Судом.

25. Той факт, що у відповідності до чинної правової бази Міністерство ввело в дію рішення єпископа, не звільняє національні органи влади від зобов'язання дотримуватися принципу співмірності в своїх відносинах із заявником (див. пункт 19 вище).

26. У зв'язку з цим ми звертаємо увагу на те, що Міністерство лише схвалило рішення єпископа, і нічого більше. Воно не навело підстав своєї відмови у продовженні

призначення заявника, окрім посилання на таке рішення (для порівняння див. згадану вище справу «*Lombardi Vallauri проти Італії*» (*Lombardi Vallauri v. Italy*), п. 49). Воно не вживало жодних заходів, окрім не продовження дії договору заявника. Тому ми не бачимо жодних доказів того, що Міністерство врахувало права заявника на повагу до приватного та сімейного життя або наслідки такого рішення по відношенню до такого права.

27. Тим не менш, рішення Міністерства стало підставою для порушення проваджень у національних судах. Заявник скаржився на не продовження дії укладеного з ним договору до суду з розгляду трудових спорів, а потім – до Високого суду правосуддя Мурсії, якими було проаналізовано законність оскаржуваного рішення в рамках звичайного трудового права. Заявником надалі було подано апеляційну скаргу *amparo* до Конституційного Суду, і цим Судом було чітко зважено конкуруючі права та інтереси заявника та Католицької Церкви. Отже, заявник мав можливість домогтися перегляду рішення Міністерства і таким чином опосередковано – також рішення єпископа (див. з відповідними відмінностями згадану вище справу «*Обст проти Німеччини*» (*Obst v. Germany*), п. 45; згадану вище справу «*Шютт проти Німеччини*» (*Schüth v. Germany*), п. 59; а також згадану вище справу «*Зібенхар проти Німеччини*» (*Siebenhaar v. Germany*), п. 42). Відповідно до національного законодавства суди мали всі можливості, аби дійти висновку, що шляхом введення в дію рішення єпископа і не продовження дії договору, укладеного з заявником, Міністерство порушило права заявника як людини. Відповідним чином вони могли постановити про його відновлення на посаді (див. рішення Конституційного Суду від 14 квітня 2011 року у справі 51/2011 та наступне застосування, як зазначено в пп. 62-65 рішення). Тим не менш цього не сталося в справі заявника.

28. Потребує подальшого аналізу, чи дійшли національні суди висновку, яким було встановлено справедливу рівновагу між конкуруючими правами та інтересами. Це питання підпадає під перегляд нашим Судом, пам'ятаючи про те, що національні органи влади мають широкі межі свободи розсуду в таких справах, як ця, що розглядається (див. пункт 19 вище).

(ii) Перегляд поведінки національних органів влади

29. Ми вважаємо, що з метою перегляду Судом поведінки національних органів влади в цій справі відповідною є певна сукупність факторів.

30. Перший фактор – це характер позиції заявника. В частині, що стосується його позиції в рамках Католицької Церкви, ми звертаємо увагу на те, що заявник отримав звільнення від обітниць безшлюбності від Ватикану після публікації статті в газеті *La Verdad*, тобто через тринадцять років після того, як він звернувся з відповідною вимогою. Слід зазначити, що з цього моменту і надалі він втратив свій духовний сан, як було передбачено в рескрипті. Це може означати, що з погляду канонічного права він все ще був священнослужителем в момент виникнення «скандалу», незважаючи на те, що його статус священнослужителя був призупинений. Незалежно від того, якою могла б бути ситуація заявника відповідно до канонічного права, з іншої перспективи він в будь-якому випадку мав вважатися особою, уповноваженою Католицькою Церквою на викладання католицизму. В частині, що стосується його світського становища, він був викладачем, який був призначений Міністерством і який уклав з ним договір. А отже, він був працівником державного органу освіти (див. рішення Конституційного Суду від 14 квітня 2011 року у справі 51/2011, яке зазначалося в пункті 62 рішення). Той факт, що його заробітна плата виплачувалася Католицькою Церквою, на що було вказано Урядом, не може вважатися зміною такого статусу. Крім того, держава надавала Католицькій Церкві необхідні кошти у формі субсидій. Таким чином, заявник мав подвійний статус: він був

працівником державного органу освіти і в той самий час мав спеціальний обов'язок лояльності перед Католицькою Церквою.

31. Другий фактор – це процес прийняття рішення як всередині структури Католицької Церкви, так і державної адміністрації. Як вбачається, рішення єпископа не пропонувати заявнику продовження його призначення було прийнято без будь-якого попередження та без будь-якої можливості для заявника надати свої пояснення органам церковної влади. Також відсутня будь-яка вказівка на те, що заявник був заслуханий Міністерством перед тим, як воно прийняло рішення слідувати рішенню єпископа. Зазначене є саме тими особливостями, які ускладнюють забезпечення справедливого урівноваження відповідних прав та інтересів. Судовий перегляд національними судами може компенсувати таку відсутність можливості бути почутим частково, проте не повністю.

32. Третій фактор – це характер втручання в основоположні права заявника. Рішення не продовжувати його призначення ґрунтувалося на його ситуації як одруженого священика та його членстві в Русі за необов'язковий цілібат. Ми вважаємо, що за таких обставин зазначене було важливими елементами приватного та сімейного життя заявника.

33. Четвертий фактор зводиться до особливих обставин, що склалися стосовно рішення єпископа не пропонувати заявника на повторне призначення.

З цього приводу ми, перш за все, звертаємо увагу на те, що ситуація заявника була відомою для церковних органів протягом багатьох років і, як вбачається, як така не слугувала причиною для того, аби вважати заявника непридатним для викладання католицизму та етики.

Крім того, статтю про погляди та сімейне життя заявника опублікував не сам заявник, а журналіст, який писав про зібрання Руху за необов'язковий цілібат, а також долучив фотографію заявника та його сім'ї і виклад поглядів, яких дотримувалися колишні священики, а також заявник. Більшість визначає, що заявник «погодився» на публікацію (див. пункт 136 рішення), а також що надання широкого розголосу його членства в Русі за необов'язковий цілібат було «добровільним» (див. пункт 146 рішення). Нами не було встановлено наявності достатніх доказів для того, аби дійти таких висновків.

Інший момент, який слід відзначити, стосується того, що коли заявник брав участь у такому зібранні і коли його ситуація в результаті стала відома широкому загалу, він все ще не отримав звільнення від обітниці безшлюбності, а отже, не міг бути пов'язаний будь-якими умовами стосовно такого звільнення, зокрема що стосується обов'язку уникати «скандалу» в значенні, що надається цьому терміну в канонічному праві. На цьому було фактично наголошено державною прокуратурою в Конституційному Суді (див. пункт 36 рішення), коли були наведені аргументи, що апеляційна скарга *amparo* заявника має бути задоволена.

Насамкінець ми звертаємо увагу на те, що звільнення відбулося через тринадцять років після того, як заявник подав заяву, і через дев'ять місяців після публікації статті в пресі. З огляду на ці строки слід зазначити, що, незважаючи на те, що прескрипт (*prescript*) зазвичай надає привілеї, звільнення або інші блага (див. пункт 1 канону 59 Кодексу канонічного права), в справі заявника він був використаний для створення підстави для відкликання єпископом свідоцтва, яким підтверджувалася відповідність заявника для викладання католицизму та етики. Більшість зайшла навіть далі, аніж ми могли б очікувати, і вбачає в самому звільненні «частину санкції (*стягнення*), встановленої для заявника в результаті його поведінки» (див. пункт 136 рішення, додано виділення).

34. П'ятий фактор полягає в наслідках, які мала ситуація заявника або її публічне розкриття для його здатності викладати. Це – саме той елемент, на який послалася Картагенська Єпархія в своїй записці від 11 листопада 1997 року. Було зазначено, що рішення не продовжувати призначення заявника було прийнято частково з поваги до

почуттів багатьох батьків, які могли бути засмучені, дізнавшись про таку ситуацію. Тим не менш, слід зазначити, що жодні докази, які б вказували на те, що викладання предмета заявником розходилося з доктриною Католицької Церкви, відсутні (див. з відповідними відмінностями згадану вище справу «*Vogt проти Німеччини*» (*Vogt v. Germany*), п. 60). Крім того, ситуація заявника як така була відома батькам учнів, які навчалися в освітніх центрах, в яких заявник працював викладачем. Будь-які докази, що широкий розголос, який отримала така ситуація, став причиною будь-яких протестів з їхнього боку відсутні. Навпаки, слід зазначити, що викладання предмета заявником отримало пряму підтримку батьків, а також й інших вчителів.

35. І на завершення слід зазначити, що для оцінки співмірності рішення не продовжувати працевлаштування заявника в системі державної освіти – наслідки такого заходу для заявника є найбільш вагомим фактором. Як було зазначено більшістю, Судом попередньо зверталася увага на те, що, хоч і дещо в іншого контексті, працівник, який був звільнений церковним роботодавцем, матиме обмежені можливості при пошуку нової роботи (див. пункт 144 рішення з посиланням на згадану вище справу «*Шют проти Німеччини*» (*Schüth v. Germany*), п. 73). Ми вважаємо, що те ж саме може бути сказане у випадку заявника, навіть якщо він був працівником, який мав трудові відносини з державою, а не з Католицькою Церквою. В той час, коли його призначення не було продовжено з причин, які були відповідними в контексті його викладання католицизму та етики, жодну оцінку взагалі не було проведено з приводу того, чи буде можливо для нього відновити своє працевлаштування на іншій посаді, яка не передбачатиме викладання католицизму та етики (для порівняння див. справу, що розглядалася в Комітеті ООН з прав людини, «*Росс проти Канади*» (*Ross v. Canada*), № 736/1997, п. 11.6, погляди від 18 жовтня 2000 року). Якщо говорити в більш загальному значенні, Міністерством не розглядалися будь-які альтернативні заходи, а натомість було заборонено заявнику повністю продовжувати свою роботу в системі державної освіти.

Ми звертаємо увагу на те, що більшістю розглядається питання, чи міг менш обмежувальний захід бути передбачений у цій справі. Проте ставиться питання щодо заходів, які були вжиті єпископом. Питання коректності твердження, що «менш обмежувальний захід для заявника звичайно не був би настільки дієвим з огляду на збереження довіри до Церкви», яке було зроблено більшістю (пункт 146 рішення), на нашу думку, не має відношення до цієї справи. Ретельно аналізувати слід не рішення єпископа, а реакцію Міністерства на таке рішення. Більшість не надає будь-якої реальної вагомості тому факту, що Міністерство мало можливість відповідно до законодавства Іспанії прийняти інше рішення, а не просто відмовити у продовженні дії договору з заявником, а також тому, що національні суди мали повноваження примусити Міністерство прийняти таке інше рішення (див. пункт 149 рішення, коли сам факт існування зазначеного вище рішення Конституційного Суду від 14 квітня 2011 року, заява № 51/2011, був використаний лише як аргумент, аби показати загальне правило, що Конституційний Суд може пропонувати судовий захист основоположних прав вчителів у рамках трудових відносин).

Жодної вказівки в цій справі не було зроблено на те, що Міністерством було вжитий або хоча б зроблено спробу вжити альтернативний захід з метою приведення свого рішення у відповідність до ситуації заявника та серйозності втручання в його приватне та сімейне життя. В результаті рішення Міністерства заявник був вимушений майже за відсутності будь-якого попередження відмовитися від професійної діяльності, якою він займався протягом кількох років. Йому довелося жити на допомогу по безробіттю і пізніше знайти, без сумніву, не таку вже привабливу роботу в музеї.

36. Підсумовуючи сказане, слід зазначити, що причина непродовження призначення заявника полягала в широкому розголосі, який отримала його ситуація як одруженого священика та його членство в Русі за необов'язковий цілібат. Цілком ймовірно, що відповідно до канонічного права такий широкий розголос прирівнюється до «скандалу», який змусив єпископа Картахенського відкликати своє свідчення, яке підтверджувало придатність заявника для викладання католицизму та етики. Тим не менш, незалежно від наслідків, які могли виникати відповідно до канонічного права, саме Міністерство, а потім національні суди мали переконатися в тому, що світська реакція на рішення єпископа була приведена у відповідність до ситуації заявника, зокрема, що вона не втручалася в недомірній мірі в його право на повагу до приватного та сімейного життя. В зв'язку із цим нами було зосереджено увагу на низці факторів, що мають відношення до оцінки домірності заходу, який оскаржується. Відповідно до результатів цього аналізу ми наразі можемо стверджувати, що деякі з таких факторів, більш за все, мають особливе відношення до цієї справи. По-перше, слід зазначити, що рішення про непродовження дії договору з заявником викликала не ситуація заявника як така (до якої Церква ставилася з толерантністю впродовж багатьох років), а саме широкий розголос, якого вона набула. В той час, коли такий широкий розголос міг становити певні проблеми для Церкви, важко зрозуміти, як він міг викликати такі проблеми для держави. По-друге, в частині, в якій це стосувалося здатності заявника викладати відповідний предмет, відсутні жодні докази, що він навчав релігії у спосіб, який суперечив доктрині Церкви, або що широкий розголос, який отримала його ситуація, мав наслідком його осуд з боку батьків, вчителів або школи, в якій він працював. По-третє, що найбільш важливо, реакція держави була жахливою: заявника не було повторно призначено, і жодні інші заходи не були вжиті, що в результаті призвело до того, що він був фактично звільнений.

37. Враховуючи всі обставини цієї справи, ми визнаємо, що причини, які були запропоновані національними органами влади для виправдання непродовження трудових відносин із заявником, а саме – в кінцевому підсумку певні події, пов'язані з його особистою та сімейною ситуацією, не були достатніми для того, аби визнати, що втручання в його право на повагу до приватного та сімейного життя було співмірним. На нашу думку, таким чином не було показано, що втручання було необхідним в демократичному суспільстві для досягнення законної мети, що переслідувалася, а саме – поваги до автономності Католицької Церкви у зв'язку з забезпеченням істотності та довіри до освіти у сфері католицизму та етики.

38. Тому ми доходимо висновку, що було допущено порушення статті 8.

СПІЛЬНА ОКРЕМА ДУМКА НЕЗГОДИ СУДДІВ ШПІЛЬМАННА, САЙО, ЛЕММЕНСА

На жаль, ми не можемо погодитися з думкою більшості про відсутність необхідності окремо розглядати скарги за статтею 14, взятою разом зі статтею 8, а також статтями 9 та 10, взятими окремо або разом зі статтею 14.

Така думка могла б бути виправдана, якби Судом було визнано порушення статті 8. Проте, оскільки в цій справі цього не відбулося, ми вважаємо, що Суд мав би здійснити свій аналіз скарг заявника. Заявник має право отримати відповіді на питання, чи було порушене будь-яке з його прав.

ОКРЕМА ДУМКА НЕЗГОДИ СУДДІ САЙО

Я погоджуюсь з окремою думкою незгоди моїх колег, проте я вважаю за необхідне наголосити на певних додаткових питаннях, які є важливими для визнання факту порушення статті 8, що розглядається у взаємозв'язку зі статтями 10 та 11 Конвенції.

1. Дію договору з вчителем релігії, який є державним працівником у державній школі, не було продовжено на вимогу відповідного єпископа. Таке не продовження дії договору слід розглядати як звільнення¹. Навіть якщо розглядати лише з погляду не продовження дії, мав місце факт втручання в передбачені Конвенцією права заявника. Держава, визнаючи перспективу єпископа, покарала заявника на підставах, які стосувалися його приватного та сімейного життя (та його права на шлюб, як підтверджується отриманим від Ватикану звільненням); а також за вірування, які він висловив відкрито та в рамках участі в Русі, незважаючи на те, що «охорона відповідно до статті 10 Конвенції поширюється ... на професійну сферу вчителів» (див. справу «*Ломбарді Валлаурі проти Італії*» (*Lombardi Vallauri v. Italy*), № 39128/05, п. 30, рішення від 20 жовтня 2009 року). Заявник зазнав несприятливих наслідків у результаті реалізації основних складових таких прав. Права, які таким чином зазнали наслідків, а саме – право жити зі своєю сім'єю без загрози звільнення з такої причини, стосується сутності права на повагу до приватного життя². Держава як роботодавець³ за співпраці та від імені конкретної особи приватного права, а саме Церкви, втрутилася в приватне та сімейне життя заявника шляхом встановлення певних обов'язків, які впливають на його права, передбачені відповідно до статей 8, 10 та 11, за потенційної загрози втрати роботи (для порівняння див. справу *Шют проти Німеччини*)

¹ У справі «*Ломбарді Валлаурі проти Італії*» (*Lombardi Vallauri v. Italy*), № 39128/05, п. 38, рішення від 20 жовтня 2009 року повторне продовження строку дії договору призвело до ситуації, коли не продовження строку дії вважалось припиненням договору, а судова практика у справі «*Фогт проти Німеччини*» (*Vogt v. Germany*) була визнана, такою що має застосовуватися: «Незважаючи на те, що заявник дійсно завжди працював на умовах тимчасових договорів, той факт, що їх дія продовжувалася більше ніж двадцять років та що його академічні якості були визнані його колегами, засвідчує вагомість його професійної ситуації».

² «Обов'язок лояльності перед Католицькою Церквою [може бути зведений до] права працівника на повагу до його приватного життя [лише] до певної міри». Встановлення санкції за поведінку, яка була визнана адюльтером відповідно до Кодексу канонічного права Католицької Церкви, для Європейського Суду було б рівносильним тлумаченню «підпису заявника на договорі ... в якості особистого однозначного зобов'язання вести життя в стриманості у випадку поділу або розлучення, [і] такого роду тлумачення впливають на саму сутність права на повагу до приватного життя відповідної особи» (див. справу «*Шют проти Німеччини*» (*Schüth v. Germany*), № 1620/03, пп. 71 і наступні, ECHR 2010). Аналогічним чином у справі «*Ознінар проти Туреччини*» (*Özınar v. Turkey*), № 20999/04, п. 48, рішення від 19 жовтня 2010 року) основним питанням для визнання втручання в приватне життя було не звільнення, а фактичний процес розслідування і той факт, що звільнення ґрунтувалося на фактах приватного життя: «... Суд вважає, що розслідування інспектором приватного та професійного життя заявниці, яке включало співбесіди зі свідками з конкретних аспектів життя заявниці, разом зі здійсненим в результаті адміністративним звільненням переважно з причин, пов'язаних з її поведінкою, може розглядатися як таке, що становить пряме втручання в право заявниці на повагу до її приватного життя (див. з відповідними відмінностями згадану вище справу «*Фогт проти Німеччини*» (*Vogt v. Germany*), п. 44, а також справу «*Сміт і Грейді проти Сполученого Королівства*» (*Smith and Grady v. the United Kingdom*), №№ 33985/96 та 33986/96, п. 71, ECHR 1999-VI)».

³ В правовій системі Іспанії, як було авторитетно встановлено Конституційним Судом Іспанії, «викладачі релігії є працівниками державних органів освіти і як такі отримують захист відповідно до Конституції та трудового законодавства Іспанії, а також мають однакові права добиватися засобів захисту в судах Іспанії». (Рішення Конституційного Суду Іспанії № 38/2007 від 15 лютого 2007 року, п. 7).

(*Schiith v. Germany*), № 1620/03, п. 40, ECHR 2010, що стосується позитивних зобов'язань держави). Крім того, він остаточно втратив свою роботу і це *per se* (саме по собі) вплинуло на його приватні та професійні соціальні відносини. Тим не менш, я не переконаний в тому, що наша судова практика вимагає від нас тлумачити працевлаштування як право, що передбачене Конвенцією в розумінні приватного життя¹. Втрата роботи в якості питання соціального приватного життя не є ключовим питанням цієї справи, а вплив наслідків від втрати роботи на соціальне приватне життя заявника є другорядним².

2. Причини звільнення заявника залишаються незрозумілими. Офіційним поясненням стало надане єпископом повідомлення державного органу влади про те, що дію договору із заявником не слід продовжувати. Офіційна записка єпископа Картахенського (від 11 листопада 1997 року), яка була подана органу державної влади після звільнення, містить посилання на той факт, що раніше пропозиція ґрунтувалася на обов'язку єпископа позбавити відповідного права вчителя, якщо його «ситуація» стане загальновідомою, з метою уникнення спричинення подальшого «скандалу» з огляду на «його персональну ситуацію та ситуацію щодо працевлаштування». Згідно з запискою повноваження надавалися єпископу відповідно до рескрипту Папи Римського від 20 серпня 1997 року (звільнення від обітничі безшлюбності). Заявника було поінформовано про рескрипт 15 вересня 1997 року. «Ситуація» заявника стала «загальновідомою» внаслідок публікації статті в листопаді 1996 року. Суд Мурсії чітко послався на публікацію як на *джерело* загальновідомості «ситуації»: «його виступи в пресі, що й стало причиною його звільнення» (Суд з розгляду трудових спорів Мурсії № 3, рішення від 28 вересня 2000 року). В публікації в пресі заявника було представлено не лише як одруженого священика, а також як прихильника конкретних ідей.

В першу чергу суд, який встановлює фактичні обставини справи, має визначити фактичні обставини, у тому числі підстави звільнення, в ході апеляційного оскарження та процесу оскарження *amparo* виникла певна плутанина з цього приводу. Підсумковий виклад підстав звільнення, який був представлений рішенням суду Мурсії, не слід відкидати. Відповідним чином, сімейне становище, яке було публічно розкрито, а також «погляди» заявника стали частиною «ситуації», яка стала зрозумілою для єпископа, а отже, й стала причиною для звільнення.

3. Викладач релігії в Іспанії працює в державній школі в рамках схеми, призначенням якої є сприяння свободі віросповідання, зокрема колективній реалізації права на релігію

¹ Див. справу «*Фогт проти Німеччини*» (*Vogt v. Germany*), заява серії А № 323, рішення від 26 вересня 1995 року, а також справу «*Ларіссіс та інші проти Греції*» (*Larissis and Others v. Greece*), Reports 1998-I, рішення від 24 лютого 1998 року, або в контексті припинення трудових відносин найостанніші справи «*Евейда та інші проти Сполученого Королівства*» (*Eweida and Others v. the United Kingdom*), № 48420/10, рішення від 15 січня 2013 року, а також «*Редферн проти Сполученого Королівства*» (*Redfearn v. the United Kingdom*), № 47335/06, рішення від 6 листопада 2012 року. Навіть у справі «*Обст проти Німеччини*» (*Obst v. Germany*), № 425/03, п. 40, рішення від 23 вересня 2010 року) з її далекосяжною концепцією позитивного зобов'язання щодо охорони приватного життя від приватних посягань приватної релігійної організації традиційно захист надавався приватному життю (шлюб та, можливо, життю в спільноті), а не працевлаштуванню як ознаці приватного соціального життя: «*В цій справі Суд, перш за все, відзначає, що заявником оскаржуються не дії з боку держави, а неспроможність захистити ними його приватну сферу від втручання з боку його роботодавця*». В справі «*Шют проти Німеччини*» (*Schiith v. Germany*) використовується той самий підхід при тлумаченні права заявника відповідно до статті 8 з посиланням на позашлюбні стосунки та право мати дитину від таких стосунків.

² Тим не менш, зазначене входить до складу сукупності передбачених Конвенцією прав, які зазнали втручання в результаті звільнення. З цієї причини я – серед суддів, які висловили спільну думку незгоди щодо питань за статтею 8 (думка суддів Шпільманна, Сайо, Каракаса, Лемменса, Єдерблома, Вехабовіча, Дедова та Сайса Арнайса).

через релігійну організацію, якою в цій справі є Католицька Церква. З метою забезпечення автономності Церкви, яка виникає внаслідок необхідності та прав на її вільне здійснення, державою було прийнято рішення про співпрацю з Церквою у формі Договору. Метою зазначеного було надання відповідній Церкві контролю по відношенню до навчання релігії та, як наслідок, над тими, хто навчав релігії від імені Церкви. Не піддається сумніву, що навчання релігії має здійснюватися у відповідності до принципів, які сприймаються Церквою (в контексті католицизму), а також що вчителі мають користуватися довірою згідно з визначенням Церкви. Викладач релігії має спеціальні зобов'язання лояльності перед Церквою. Єпископ здійснює нагляд за професійною придатністю таких вчителів, яка виходить за рамки офіційної кваліфікації та істинного представлення релігійної позиції, тобто вчень Церкви. Це не означає, що лише з тієї причини, що єпископ вважатиме уроки вчителя невідповідними, органи державної влади не можуть висловлювати заперечення з приводу того, що такі вчення суперечать державній політиці (або національному навчальному плану), або коли поведінка державного працівника суперечить педагогічним або іншим професійним очікуванням.

4. Як було зазначено Судом в справі «Синдикатул «Песторул чел Бун» проти Румунії» (*Sindicatul «Păstorul cel Bun» v. Romania*) [Велика Палата], № 2330/09, рішення від 9 липня 2013 року, автономність релігійних організацій не є абсолютною. Це дійсно так, навіть коли мова йде про роботу представників духовенства, яка переслідує духовні цілі і «здійснюється в рамках Церкви, яка має певний ступінь автономності» (див. там само, пункт 144). Таким чином, Судом були створені певні обмеження щодо автономності церкви. Вона не може підривати правопорядок, яким гарантуються основоположні права (див. також справу «Рефах Пармиси (Партія добробуту) та інші проти Туреччини» (*Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey*) [Велика Палата], №№ 41340/98, 41342/98, 41343/98 та 41344/98, п. 119, ECHR 2003-II). На жаль, такі важливі міркування були упущені в рішенні.

Автономність Церкви потребує позитивного та поважного підходу з боку держави, який має ґрунтуватися на зобов'язаннях держави щодо поваги свободи на віросповідання і який також застосовується до правил та регламентів відповідної релігійної організації. Тим не менш, автономність Церкви не означає публічне визнання суверенного правового режиму релігії. Суд не готовий визнати будь-який абсолютний імунітет, коли він стосується основоположних прав людини, навіть по відношенню до «суверенного імунітету» держави (див. справу «Судак проти Литви» (*Cudak v. Lithuania*) [Велика Палата], № 15869/02, ECHR 2010, в контексті «доступу до суду»).

У справі «Рефах Пармиси (Партія добробуту) та інші проти Туреччини» (*Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey*) (що згадується вище) було визнано, що автономність релігійних спільнот є питанням, яке заслуговує на повагу, проте воно не передбачає правового плюралізму і не вимагає від національних судів ставати виконавцями автономних релігійних рішень, які не зовсім відповідають вимогам щодо відповідного обґрунтування. За відсутності таких причин правова оцінка стає необ'єктивною і виключає можливість надання будь-якого ефективного засобу захисту права.

Суди часто розглядають напівавтономність та «чужі» правові режими; вони вдаються до цього по відношенню до суспільства, проте в рамках вимог щодо «*ordre public*». Такі недержавні правові режими залишаються на «радарі» Конвенції. Навіть якщо в певній мірі справа, що розглядається, стосується відносин між заявником та Церквою і таким чином є питанням, що виходить за межі сфери, яка зазвичай контролюється державою,

передбачені Конвенцією гарантії все ще підлягають застосуванню, а необ'єктивність не може допускатися, коли вона призводить до обмеження прав¹.

Обов'язок держави поважати автономність передбачає певний ступінь такої поваги. Звичайно, такий ступінь є вищим, коли йдеться про питання, які стосуються внутрішньої організації життя релігійної групи, і абсолютним, коли йдеться про визначення релігійної доктрини. Проте навіть внутрішні відносини та дії всередині релігійної організації або спільноти не звільняють державу від обов'язку охороняти передбачені Конвенцією права. Коли держава втручається для того, аби покарати за підбурювання до неминучого насилля, яке відстоюється посадовцем релігійної організації і джерелом якого служить певний релігійний припис, таке втручання не буде заборонятися з міркувань автономності церкви. Крім того, внутрішні справи релігійної організації мають наслідки, які виходять за межі автономності, яка може вважатися такою без порушення принципу автономності. Пропоную розглянути наступний гіпотетичний приклад священика (або пастора тощо), який «наймається» такою релігійною організацією, як Католицька Церква. Священик викладає предмет релігії дітям в приміщенні державної школи, що дозволяється керівництвом школи або допускається відповідно до закону. Саме Церква має робити висновок, що форма навчання такого вчителя не є прийнятною. Як правило, від держави не вимагається дізнаватися про причини, з яких Церква прийняла рішення, яке призвело до припинення викладацької діяльності, за винятком, мабуть, випадку, коли причина є явно расистського характеру.

Тим не менш, одразу після того, як священик втрачає свої фінансові вигоди в результаті прийняття зазначеного вище рішення, держава має право розглянути ситуацію. Коли вплив від рішення, яке було прийнято в рамках автономної діяльності та процесу прийняття рішень релігійною організацією, стосується відносин, які виходять за межі такої організації, вагомість автономності релігійної організації зменшується. Саме ця ситуація склалася в цій справі: рішення єпископа, якому в дуже значній мірі надається захист всередині Церкви, підпадає під звичайний ретельний аналіз на предмет урівноваження, який проводиться Судом, коли передбачені Конвенцією права зіштовхуються. Внутрішні причини рішення єпископа не можуть бути переглянуті органами державної влади або національними судами, так само як і цим Судом, проте, наслідки такого рішення можуть. Автономність релігійних організацій не може спричиняти порушення інших прав, що передбачені Конвенцією.

В той час, коли Суд відсторонюється від розгляду наслідків обмеженої автономності, судові рішення містять інше важливе посилання на його функціональні обмеження. В пункті 132 Суд посилається на обов'язки держави, які були визначні при розгляді справи «Сіндікатул «Песторул чел Бун» проти Румунії» (*Sindicatul «Păstorul cel Bun» v. Romania*) (яка згадана вище). Зокрема, він вважає, що автономність церкви не звільняє національні суди від обов'язку ретельного аналізу відповідності спрямованого на забезпечення автономності втручання в передбачене Конвенцією право. Аналогічно національним судам Суд визнає, що релігійна організація має довести, що вона не порушує Конвенцію.

¹ «Суд повторно наголошує на тому, що теоретично він не повинен врегульовувати спори суто приватного характеру. Крім того, відзначається, що в ході здійснення європейського нагляду, який покладається на нього, Суд не може залишатися пасивним, коли тлумачення національним судом юридичного акта – як заповідального розпорядження, приватного договору, публічного документа, положення законодавства, так і адміністративної практики виглядає необґрунтованим, необ'єктивним або, як у цій справі, явно непослідовним по відношенню до принципів, на яких ґрунтується Конвенція (див. справу «Ларкос проти Кіпру» (*Larkos v. Cyprus*) [Велика Палата], № 29515/95, пп. 30-31, ECHR 1999-I, та справу «Пла та Пунсернау проти Андорри» (*Pla and Puncernaui v. Andorra*), № 69498/01, п. 59, ECHR 2004-VIII).» Справа «Негрепонтіс-Ґіаннісіс проти Греції» (*Negrepontis-Giannisis v. Greece*), № 56759/08, п. 101, рішення від 3 травня 2011 року.

Це означає, що в той час, коли внутрішні причини не входять в сферу контролю держави, релігійна організація має надати «переклад» таких аргументів у формі, яка буде зрозумілою для громадськості. Іншими словами, пояснення мають бути придатними для звичайного розуміння, як було встановлено в судовому порядку.

Складність цієї справи полягає в тому, що в своїй Угоді зі Святим Престолом держава визнала особливий аргумент, який не може забезпечити належний «переклад» в національних судах. Єпископ не був учасником провадження, оскільки держава була офіційним роботодавцем, і тому саме держава мала надати обґрунтування від імені Церкви в якості її представника на підставі Угоди. Держава переконалася в тому, що посилення єпископа на «скандал» були достатніми в судовому розумінні, а не необ'єктивними з погляду судових стандартів публічного розголошення. Тим не менш, держава могла лише здогадуватися про причини звільнення, і ця здогадка була нав'язана всім судовим органам, які розглядали цю справу. В результаті питання стосовно того, які права зазнали втручання, та подальшого урівноваження таких прав набуло свавільного характеру.

Крім того, держава не надала обґрунтування, яке зробило б звільнення зрозумілим, а не свавільним. Міркування щодо «скандалу» не можуть бути достатніми підставами для втручання в права заявника. В цьому контексті безсумнівні обов'язки лояльності (колишнього) священика не можуть бути відповідним чином оцінені. Досить важко сприйняти, що звільнення стало результатом реалізації прав, які охороняються Конвенцією, тим більше, коли не було доведено, що рішення не було свавільним, враховуючи те, що протягом тривалого часу те ж саме питання не було проблемою і що до нього ставилися з толерантністю навіть після повідомлення в пресі. Безсумнівне право Церкви визначати, хто саме відповідає вимогам для викладання предмета релігії, ґрунтуючись на різних основаних на релігії критеріях, було належним чином взято до уваги Судом; проте в цій справі національний судовий процес був позбавлений належного розгляду справжніх підстав звільнення і їхнього зважування з огляду на вплив на права заявника.

Для місцевої спільноти було добре відомо, що заявник був одружений і мав дітей. Такі ж самі факти також були відомі релігійним органам. Погляди священика та участь в Русі, який ставив під сумнів певні вчинення Католицької Церкви (проте не був заборонений церковними органами), були також відомими. Протягом одинадцяти років зазначене не було скандалом. Відповідно до міркувань національних органів влади ситуація стала «скандалом» лише після того, як вона була висвітлена в газетній статті. І знову завдання державного суду не передбачає вивчення, що саме призвело до виникнення «скандалу» в розумінні Церкви. Однак, коли питання має наслідки щодо працевлаштування в державних органах, необхідно, щоб воно було зрозумілим для того, аби встановити, чи є завдані в результаті несприятливих наслідків *ex-post* втручанням в передбачені Конвенцією права. В тлумаченні, яке було надане державою і прийняте як національними судами, так і в розумінні Суду, публікація статті, в якій були зазначені відомі факти, була прирівняна до «скандалу». На думку Суду, незважаючи на те, що такий «публічний розголос» не був ініціативою заявника, він мав би заперечувати проти нього. Таким чином, чи не повинен він був утримуватися виходити на люди разом зі своєю родиною? Чи повинен він був робити заяви, стверджуючи, що він не поділяє поглядів Руху, коли було відомо, що він поділяє такі погляди? Не можливо реалізувати своє право на повагу до приватного та сімейного життя, приховуючи таке життя або живучи з розумінням того, що звільнення з роботи може бути наслідком наявності сімейних відносин. Чи повинен викладач релігії мати можливість дотримуватися і виражати певні погляди і разом з цим приділяти особливу увагу тому, аби такі погляди на стали відомими? Такі очікування, незалежно від

того, наскільки суперечливими вони можуть бути, без сумніву, і є значенням та наслідком неперодовження дії договору.

Хід подій посприяв відсутності підтвердження того, що підстави втручання були співмірними, а не свавільними. Заявник був священиком після того, як він одружився і мав п'ятьох дітей. Єпископ визнав, що заявник зумовив виникнення скандалу, а тому мав бути позбавлений відповідного права, через десять місяців *після* того, як з'явилася відповідна стаття. Він послався на застереження щодо «скандалу» в Папському рескрипті, який був повідомлений через дев'ять місяців *після* настання відповідних подій і який посилався на шлюб, який відбувся на багато років раніше.

За відсутності належного обґрунтування (яке орган влади держави як представник Церкви не надав) юридичний процес, спрямований на надання відповідного захисту основоположним правам, не може вважатися відповідним в сенсі наведення відповідних та достатніх причин. За відсутності відповідної інформації неможливо визначити, як того вимагає принцип верховенства права, чому реалізація заявником свого права на вільне висловлення поглядів, яке було критичним, проте прямо допускалося всередині Церкви, було прирівняне до скандалу. Крім того, залишається незрозумілим, чому факт наявності сім'ї став скандалом, коли про ситуацію було відомо більше десяти років.

5. Стандарти судового аналізу, які були застосовані для перегляду дій державних органів, які призвели до прийняття рішення, що лежить в межах церковної автономності, коли такі дії мали вплив на передбачені Конвенцією права, були викладені в зразковий спосіб Конституційним Судом Іспанії (див. рішення № 38/2007), який повторно наголосив на тому, що «цивільні наслідки церковного рішення, яке регулюється цивільним правом, відносяться до виключної юрисдикції цивільних суддів та судів внаслідок застосовування принципу, що жодне віросповідання не може бути державним (пункт 16.3 Конституції Іспанії)».

Належний судовий нагляд не може бути забезпечений, якщо релігійні міркування, які впливають на цивільне або публічне право, не будуть в зрозумілий спосіб доведені до судового органу з правової перспективи. Цей принцип часто зазначається як вимога про «переклад». Він не ставить під сумнів істинність позицій церкви, а натомість стосується можливості їх застосування в цивільних та публічних правовідносинах. Позиція церкви стосовно навчання релігії «перекладається» на мову Конвенції шляхом посилання на статтю 9 та статтю 2 Протоколу № 1. Крім того, як було зазначено Конституційним Судом Іспанії (рішення № 38/2007):

«Одразу після встановлення «релігійних» підстав рішення, суд повинен був зважити будь-які основоположні права, що конкурують між собою, для встановлення, в якій мірі право на свободу релігії, яке реалізується шляхом навчання предмета релігії в школах, може впливати на основоположні права працівників в рамках здійснення їхніх трудових відносин».

На жаль, в цій особливій справі найвищому суду Іспанії та цьому Суду не вдалося послідовно застосувати ці законні принципи. Поняття «скандалу» було переконливо перекладене як таке, що відповідає відповідним судовим стандартам, або іншими словами, було визнано, що виходило за рамки необхідності такого перекладу. З цієї причини я не можу погодитися з більшістю.

ОКРЕМА ДУМКА НЕЗГОДИ СУДДІ ДЄДОВА

У представленій справі Велика Палата розділилася майже порівну. Як більшість, так і меншість суддів (до якої я приєднався) використали один і той самий тест на співмірність,

проте вони дійшли протилежних висновків. Такий невтішний та прикрий результат змушує мене представити основний аргумент на користь порушення статті 8 Конвенції.

Чи є автономність Церкви законною метою в цій справі? Незважаючи на те, що тест на співмірність завжди є об'єктивним та виправданим, помилки можуть бути допущені з причини суб'єктивного розуміння законної мети. Великою Палатою було поставлено питання, чи повинен захист автономності релігійної організації превалювати над правом на сімейне життя. Проте нескладно зрозуміти, що в той час, коли концепція автономності вважалася законною метою, водночас в ній вбачалося одне з конкуруючих прав відповідно до пунктів 122 та 123 рішення. Такий підхід є неприйнятним. Якщо завдання Суду полягає в урівноваженні прав та встановленні певної їх ієрархії, він має встановити іншу законну мету з-поміж основних цінностей та цілей Конвенції.

Конвенцією охороняється свобода віросповідання для того, аби ніхто не зазнав переслідувань за свої релігійні вірування. Проте вона не уповноважує релігійні організації, навіть в ім'я їх автономності, переслідувати своїх членів за реалізацію ними своїх основоположних прав людини. Якщо система Конвенції призначена для боротьби з тоталітаризмом, в такому випадку немає підстав для того, щоб терпіти прояв тоталітаризму, який може бути помічений в цій справі.

Насправді протягом століть целібат був добре відомою та серйозною проблемою для тисяч священиків, які страждали все своє життя, приховуючи правду про своє сімейне життя від Католицької Церкви та побоюючись покарання. Негативні наслідки цього застарілого правила целібату відображалися багатьма письменниками, починаючи від Віктора Гюго («Собор Паризької Богоматері») до Коліна Маккалоу («Ті, що співають у терні»), а також у численних повідомленнях в ЗМІ, у тому числі про скандали, пов'язані з сексуальними домаганнями з боку священнослужителів у багатьох країнах.

Без сумніву, що повне позбавлення права на сімейне життя порушує Конвенцію і не може бути виправдане будь-яким публічним інтересом або релігійною автономністю. Навіть Католицька Церква, яка сформувалася багато років тому, не може захистити себе, сховавшись за концепцією автономності, оскільки правило целібату суперечить ідеї основоположних прав людини та свобод. На мою думку, саме це має стати основною підставою для визнання порушення статті 8 Конвенції.

Право на сімейне життя є життєво важливим для особи. В цілях цієї справи воно не може розглядатися лише як «форма особистого розвитку» або «право на встановлення відносин з іншими людьми» (пункт 126 рішення). Право мати сім'ю є одним з основоположних або, якщо бути точнішим, природним правом, закріпленим у Конвенції. Сімейне життя не може бути знехтуване на користь вимоги щодо членства в певній організації, правил працевлаштування, функціонування, релігійної доктрини або автономності. Це природне право не може бути обмежене за будь-яких таких обставин, навіть якщо заявник добровільно погоджується дотримуватися правила целібату (оскільки він бажав стати священиком і присвятити своє життя служінню того роду), так само, як і сімейне життя не може бути предметом будь-якої угоди.

Тому держава не може відмовлятися від захисту основоположного права на сімейне життя, яке превалює над організаційною автономією будь-якого виду. Проте держава не спромоглася не лише утриматися від втручання по відношенню до заявника, але також і реалізувати своє позитивне зобов'язання по відношенню до принаймні 6 000 священиків Католицької Церкви. Якщо заявник після багатьох років життя в страху зібрав всю свою мужність, аби не побоятися показати публічно свою сімейну ситуацію і цим самим покінчити зі своїм приниженням та висловити свою підтримку іншим одруженим священикам, він заслужив отримати адекватну відповідь від Суду відповідно до цілей системи Конвенції. Я переконаний у тому, що необов'язковий целібат – це оптимальне

вирішення цієї проблеми, а також сподіваюсь, що таке вирішення також могло б слугувати запобіжним заходом в майбутньому проти сексуальних домагань з боку священнослужителів, від яких страждають діти.